

WIADOMOŚCI GEOGRAFICZNE

Miesięcznik poświęcony przeglądowi spraw geograficznych w Polsce i za granicą.

(REVUE MENSUELLE DE GÉOGRAPHIE)

Wydawnictwo Krakowskiego Oddziału
Polskiego Towarzystwa Geograficznego

Redaktor:

Prof. Uniw. Dr. Ludomir Sawicki, Kraków-Dębinki, Barška 41

Wychodzi z początkiem każdego miesiąca z wyjątkiem sierpnia i września.

Wydane z zasiłkiem Wydziału Nauki Ministerstwa W. R. i O. P.

Kraków, Maj, Czerwiec i Lipiec 1923 r.

I. Ruch geograficzny w świecie i w Polsce.

(*Mouvement géographique dans le monde et chez nous*).

I. Personalja (*Renseignements personnelles*).

Odznaczenia i jubileusze: Romer Eugenjusz, profesor uniwersytetu lwowskiego, został odznaczony za wybitną działalność na polu naukowym w dziedzinie geografji przez Towarzystwo Geograficzne w Paryżu złotym medalem im. Eugenjusza Gallois. W ten sposób — skromnie i cicho, w ścisłym kole przyjaciół, kolegów i uczniów obchodzony z końcem kwietnia jubileusz 30-letniej pracy naukowej Wielkiego Uczonego — został przez świat naukowy zagraniczny podkreślony.

Nie tutaj miejsce na próbę nawet przedstawienia ogromu pracy, podjętej i zawsze konsekwentnie z żelazną wolą i gorącym zapałem przeprowadzonej przez Czcigodnego Jubilata-Nestora (śmiało rzec można) geografów polskich.

Szeroki i bystry, głęboki i twórczy, równie skrupulatnie analizujący, jak i na wyżyny rozległej dochodzący syntezy umysł prof. Romera opanował wszystkie gałęzie geografji — a dając się chlubnie poznać w życiu obywatelskim, pedagogicznym i politycznym — zasłużył na trwałą kartę pamięci życia polskiego.

Wszelkie poczynania prof. Romera sławę i rozgłos przynosiły Nauce Polskiej. Gdy zaś zechcemy objąć i zrozumieć olbrzymi wysiłek, połączony z organizacją i utworzeniem „Książnicy Polskiej T. N. S. W.“, „Atlasu“, spółki kartograficznej, do czego z początkiem r. b. przybył „Przegląd Kartograficzny“, to zaiste praca prof. Romera tytaniczne przybiera rozmiary.

Krakowskie środowisko geografów, łącząc się w uczuciach z całym kulturalnym światem polskim i zagranicznym, wyraża hołd dla Czcigodnego Jubilata i śle gorące i szczere życzenia dalszej a długiej, równie owocnej, jak dotychczasowa, pracy w jaknajpomyślniejszym zdrowiu.

Redakcja.

Dybowski Benedykt prof., obchodził w grudniu r. z. 65-lecie pracy naukowej, w kwietniu zaś r. b. ukończył 90 lat życia.

Jubilat jest nie tylko jednym z najznakomitszych podróżników, badaczy i uczonych polskich, ale reprezentuje równocześnie idee ostatniej walki narodu polskiego o niepodległość, jako działacz z r. 1863. Skazany na 15 lat ciężkich robót w kopalniach nerczyńskich, wstawia się badaniami naukowymi na świat cały, pracując środkami własnego przemysłu, odcięty od literatury i ludzi. Jako człowiek, zasłużył sobie wdzięczność tamtejszej ubogiej ludności, niosąc jej pomoc i ratunek, nie tylko lekarski, bo myślał na dalszą metę, aklimatyzując pożyteczne a nieznane tam gatunki zwierząt. Powołany na katedrę do Lwowa w r. 1887 założył prof. Dybowski swemi zbiorami i wyposażył własnym kosztem zakład, w którym pracował do r. 1906, kiedy z powodu podeszłego wieku posterunek opuścił, nie przestając jednak wychowawczo wpływać na społeczeństwo i nie zaniedbując nadal pracy naukowej.

Krzywicki Ludwik prof., obchodził z początkiem roku bieżącego 40-lecie pracy naukowej. Prof. Krzywicki jest właściwym i pierwotnym organizatorem dzisiejszego Głównego Urzędu Statystycznego Rzeczypospolitej polskiej, który to urząd za czasów jego kierownictwa wykonał cały szereg prac o pierwszorzędnej wadze i wartości, n. p. spis ludności z d. 30 września 1921 r., projekt organizacji statystyki miejskiej i t. p. Cały szereg prac z zakresu antropologii, archeologii, etnografii, socjologii, podobnie jak prace z dziedziny ekonomji, sprawy agrarne i współdzielcze oraz wyżej wymienione statystyczne zapewniają prof. Krzywickiemu w nauce miejsce niecodziennego i nieposledniej miary uczonego, ale człowieka o zachodniem nawskróś sposobie i typie myślenia, ceniącego wyłącznie, jedynie i li tylko pracę, jako jedyną podstawę życia państwa, a najwyższą rację bytu jednostki; charakter zaś, historia życia i przejścia osobiste oraz stosunki pomiędzy Nim a rządem zaborczym pozwalają na poznanie Go z innej strony jako obywatela i Polaka.

Amerykańskie Tow. Geogr. odznaczyło złotym medalem za rok 1922 kartografa królewskiego Tow. Geogr., E. A. Reevesa.
Nominacje i habilitacje: Brandt B. dr., habilitował się z geografji na uniwersytecie w Berlinie.

Eckert Max dr., nadzwyczajny profesor geografji na technice w Akwizgranie, mianowany został zwyczaj. profesorem (tamże)

Gentil Louis, profesor geografji na uniwersytecie w Paryżu wybrany został członkiem sekcji geogr. i nawigacyjnej tamtejsze Akademji Umiejętności na miejsce L. Fave'a.

Schmauss August dr., nadzwyczajny profesor meteorologii uniwersytetu monachijskiego, dyrektor bawarskiego obserwatorium meteorologicznego, mianowany został profesorem zwyczajnym oraz kierownikiem oddziału meteorolog. doświadczalnego zakładu leśnego.

Schoenichen Walther, kierownik oddziału pedagogicznego przy centralnym Instytucie wychowawczym, mianowany zosta

w miejsce zmarłego prof. Convenza dyrektorem Państwowej Komisji Ochrony Przyrody.

Tuckermann Walter, prywatny docent uniwersytetu w Kolonji, powołany został na stanowisko profesora geogr. gospod. w Akademii handlowej w Mannheim.

Mianowania członków honorowych: Londyński Królewski Instytut Antropologiczny mianował prof. dra H. Obermaiera z Madrytu członkiem honorowym.

Naukowe Towarzystwo Alzate w Meksyku mianowało członkami honorowymi prof. W. Salomona (Heidelberg), S. Günthera (Monachjum), A. Wegenera (Hamburg), F. Rinne'go (Lipsk) i F. Beyschläga (Berlin).

Szwedzkie Towarzystwo Antropologiczne i Geograficzne mianowało członkami zagranicznymi: w Edinburgu prof. G. Chisholm'a, w Chicago prof. H. Barrows, w Berlinie prof. A. Pencka, we Wiedniu prof. E. Brücknera, w Lipsku prof. J. Partscha, w Paryżu prof. E. de Martonne'a, E. de Margerie'a oraz G. de Grandidier, w N. Yorku prof. W. Johnson'a i J. Russel Smith'a.

Towarzystwo Geograficzne i Statystyczne w Meksyku mianowało członkami honorowymi prof. K. Sappera (Würzburg), S. Günthera (Monachium), A. Pencka (Berlin), S. Passarge'go (Hamburg).

Ustąpienie: Beyschlag F. prof. dr., radca górniczy, ustąpił z dniem 1 kwietnia ze stanowiska prezydenta krajowego zakładu geologicznego.

Zmarli: Bezenberger Adalbert dr., profesor lingwistyki porównawczej w Królewcu, zmarł 31/X. 1922 w 72 roku życia, pozostawiając cenną rozprawę o zatoce kurońskiej.

Dr. Karol Dove zmarł w Jenie dnia 30 lipca 1922 r. Urodził się d. 12 listopada 1863 r. w Tübingen jako syn profesora prawa. Początkowo poświęcił się prawu, po odbytej jednak w 1863 r. podróży do krajów naddunajskich, Bałkanu i Małej Azji przerzucił się na geografię i fizykę. Studjował w Fryburgu i Getyndze w latach 1883—1888, gdzie promował się w 1888 r., przedkładając pracę: „Das Klima des auserotropischen Süd-Afrika mit Berücksichtigung der geographischen und wirtschaftlichen Beziehungen nach klimatischen Provinzen dargestellt“. W 1890 r. habilitował się w Berlinie u Richthofena z zakresu geografii i klimatologii. Wykładał w Jenie w latach 1899—1907; po kilkuletniej przerwie został powołany jako honorowy profesor do Fryburga. Wydał szereg prac z zakresu geografii politycznej, gospodarczej i kolonialnej.

Günther Zymunt, profesor geografii matematycznej i fizyki na technice w Monachjum, zmarł 6 lutego 1923 r. Urodzony 6 lutego 1848 w Norymberdze, studjował matematykę i fizykę na uniwersytetach w Erlangen, Heidelbergu, Lipsku, Berlinie i w Getyndze. Habilitował się z zakresu matematyki w Erlangen i na technice w Monachium, gdzie został później powołany na katedrę geografii matem. i geofizyki. Najważniejsze

jego prace są: Handbuch der Geophysik, Handbuch der mathematischen Geographie, Geschichte der Erdkunde, nadto wydał szereg mniejszych prac z zakresu matematyki, geogr. gospodarczej i meteorologii.

Kjellen Rudolf dr., profesor umiejętności politycznych, statystyki i geografii na uniwersytecie w Upsali, zmarł 15 listopada 1922 r. Prace jego z zakresu geografii politycznej zyskały znaczny rozgłos, szczególnie „Stormakterna. Konturer kring samtidens storpolitik“. Sztokholm 1905, 2 t., gdzie autor ujął geogr. i ludnościowe podstawy rozwoju ówczesnych mocarstw. W roku 1920 uwzględniając stosunki powojenne wydał wśród szeregu drobnych prac dzieło p. t. „Die Grossmächte und die Weltkrise“. Zmarły jest twórcą nowożytnej nauki o państwie, opartej na pojęciach i wskazaniach geografii.

Kükenthal Willy dr., dyrektor uniwersyteckiego muzeum zoologicznego w Berlinie, zmarł 20 sierpnia 1922 r. W zmarłym zszedł do grobu jeden z wybitniejszych uczonych, badaczy i podróżników. W r. 1886 prowadził wyprawę naukową na europejskie morze Lodowate, 1889 ekspedycję wzdłuż wschodniego wybrzeża Spitzbergen przy szczególnem uwzględnieniu cieśniny Olga i kraju króla Karola, 1894 odbył podróż na Molukki, Celebes i Borneo. Ze spuścizny naukowej trudno pominąć milczeniem (prócz szeregu dzieł sprawozdawczych z wypraw) „Wyniki zoolog. ekspedycji naukowej do Indyj Zachodnich“ 1907, jakoteż współdziałał w „Allgemeine Länderkunde“ Sieversa, gdzie w pierwszym wydaniu jego pióra jest opracowanie Grenlandji i archipelagu arktyczno-amerykańskiego, w drugim zaś krajów polarnych.

Kümmel Godfried dr., nadzwyczajny profesor geofizyki i klimatologii w Rostock'u oraz dyrektor obserwatorium meteorolog., zmarł tamże.

Lindsay David, znany i ceniony badacz Australji, zmarł w Londynie 19 grudnia 1922. Mając lat 20 prowadził w r. 1885/86 ekspedycję, która zbadała dorzecze rzeki Finke Creeck i zachodnie zabrzeże zatoki Carpentaria. Prowadził ponadto w latach 1891—92 i w r. 1893 dwie wielkie ekspedycje.

Pearson Drummond Hugh, kierownik prac topograficznych w Sudanie angielskim, zmarł 28 grudnia 1922 w prowincji Darfur (angielsko-egipski Sudan).

Reusch H., kierownik badań geolog. w Norwegji, docent uniwersytetu w Chrystjanji, zmarł 27 października 1922. Ze znacniejszych dzieł zmarłego wymieniamy: „Norges Geografi“, 2 tomy, r. 1915 i 1917.

Stopień doktora geografji uzyskał na Uniwersytecie Jagiellońskim p. Kubijowicz Włodzimierz, przedstawiając rozprawę z zakresu antropogeografji na obszarze Gorgan.

II. Wykłady i odczyty 1922/23 (c. d.) (Conférences).

Cieszyn. Zarząd P. T. P. w Cieszynie zorganizował kurs wakacyjny uniwersytecki w Cieszynie, na którym odbędą się między innymi następujące wykłady: H. Witkowska: Kultura

Polski na tle kultury innych narodów, 3 g. Śląsk w dziejach Polski, 4 g. Dr. Buzek: Ludność Polski według ostatniej statystyki, 2 g. Dr. Łabędziński: Krajobraz Polski ze szczególnem uwzględnieniem Beskidu Śląskiego, 6 g. Dr. Piekarski: Roślinność Śląska, 4 g.

Dnia 17 lipca wyruszy z Cieszyna 6-dniowa wycieczka P. T. P. do Nowego Targu, by stamtąd przez Pieniny dostać się do Zakopanego. M. Pg. 1923, z. 6, str. 183—184.

Giessen. Staraniem Centralnego Instytutu Wychowawczego poprowadzi prof. uniwersytetu w Giessen dr. Küster E. w czasie od 23—29 lipca 1923 wycieczkę naukową doliną rzeki Lahny i Mozeli. Fachowe kierownictwo geogr. spoczywa w rękach prof. Klute. Bliższych wskazówek i informacji udziela prof. dr. Küster, Giessen, Brandplatz 4.

Helgoland. W biologicznym zakładzie na Helgolandzie odbędą się od 16 sierpnia do 19 września b. r. wykłady z zakresu biologii morskiej.

Kostkowice ad Skoczów. Z okazji posiedzenia Kółka Skoczowskiego P. T. P. przeprowadził p. Cieślak dnia 2 czerwca b. r. w szkole ludowej w Kostkowicach lekcję praktyczną z geografii na stopniu wyższym na temat: „Nizina Wielkopolska“. M. Pg. 1923, z. 6, str. 183.

Kraków. Wycieczka naukowa 7-dniowa Instytutu G. U. J., prowadzona przez dra Gadomskiego A., skierowaną była w Tatry Wysokie. Przedmiotem zjawiska glacialne. Wycieczka odbyła się z początkiem lipca b. r. przy udziale 28 osób.

Krakowski Oddział Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika urządził dnia 31 maja wycieczkę do Alwernji, Regulic, Kwaczały i Lipowca pod przewodnictwem prof. dra W. Goetla i prof. dra Z. Rozena. 12 czerwca mówił dr L. Kowalski o badaniach nad solankami karpaczkami.

Koło G. U. U. J. W trymestrze letnim zaprzestano wykładów i zebrań. Wycieczkę zorganizowano jedną trzydniową w Gorce i Pieniny z następującym szlakiem: 1 dzień. Wymarsz z Rabki przez Turbacz (Niedźwiedź) na nocleg do Czorsztyna. 2 dzień. Czorsztyn (zamek), Trzy Korony, nocleg w Szczawnicy. 3 dzień. Szczawnica, Jaworski (Wąwóz Homole), Biała Woda, Piwniczna i powrót koleją. Poza tem członkowie Koła brali udział w licznych wycieczkach, organizowanych przez Zakład Geolog. U. J. (prow. dr. J. Premik), Zakład paleontologii (prow. prof. dr. Nowak), Akademię Górniczą (prow. prof. dr. Goetel, dr. Passendorfer, asystent).

Sprawozdanie z kursów wyższych nauczycielskich w Krakowie. W roku szkolnym 1922/23 odbywał się kurs przyrodniczo-geograficzny dla nauczycielstwa szkół powszechnych w województwie krakowskiem. Program geografii przedstawiał się następująco: W formie wykładów i kolloktywów następnym przeobiono całość geografii ogólnej i szczegółowo omówiono ziemie polskie. Poza europejskie części świata opracowali uczestnicy kursu samodzielnie. Przez cały czas prowadzono ćwiczenia me-

todyczne: omówiono metodycznie całość programu ministerjalnego odnośnie do geografji. Szereg lekcji, prowadzonych przez uczestników, hospitowano i następnie metodycznie analizowano. Zapoznano się również z wszystkimi nowymi podręcznikami geografji i nauki o Polsce współczesnej. Poświęcono parę godzin dyskusji nad użytkowaniem atlasów i map ściennych w szkole. Uwzględniono także lekturę geograficzną tak metodyczną, jakoteż specjalnie dla młodzieży przeznaczoną. Dalej zastanawiano się nad składem i urządzaniem zbiorów geograficznych szkolnych, wreszcie nad Kołami Krajoznawczemi młodzieży. Naukę uzupełniano wycieczkami geograficznymi. Niektóre z nich były specjalnie dostosowane do potrzeb programu np. na piaski w Borku, połączona z ćwiczeniami na naturalnej piaskownicy. Wycieczek odbyto w łącznej sumie piętnaście, o rozmaitym charakterze, z tego 10 w bezpośrednią okolicę Krakowa, a 5 dalszych do Katowic, do Brzeszcz, do Krosna i Gorlic wreszcie do Ojcowa i Olkusza. Wycieczki poprzedzały referaty przygotowawcze a kończyły syntetyczne sprawozdania. Kraków, 5 VI 1923. Dr. S. N-a.

Wykłady geografji na kursach dla podoficerów w Krakowie. Staraniem VI Koła T. S. L. zorganizowano i uruchomiono z końcem kwietnia b. r. na obszarze Obozu Warownego Kraków 19 kursów (21 godz.) oświatowych dla podoficerów; kursa prowadzone były przez siły fachowe cywilne. Obejmowały szeroki program w czem 10 godzin przeznaczono na geografję. Podaję poniżej tematy: 1. Co to jest gleba i jak powstała? 2. Jak powstają góry? 3. Praca wody. 4. Co to są części świata. W jakiej my żyjemy? 5. Polska, jej ludność i granice. 6. Polska, jej góry, rzeki i morze. 7. Polska, skarby naturalne (praca człowieka, rolnictwo, leśnictwo i t. p.). 8. Polska, skarby naturalne (praca człowieka, kopaliny i przemysł). 9. Nasi sąsiedzi. 10. „O idei Ochrony Przyrody“. Program ten został niemal w całości wyczerpany. Zaznaczyć należy, że, jak to zgodnie prelegenci podnosili, słuchacze nader żywo interesowali się tematami. Wkońcu podnieść należy nadzwyczajne poparcie całej akcji ze strony D. O. K. dzięki zrozumieniu i ocenie powagi i wartości akcji przez p. gen. dyw. Czikielę, oraz przez niższe dowództwa, które ułatwiały pracę pp. prelegentom. Kurs pozostawił zarówno w zainteresowanych sferach wojskowych, jak i cywilnych b. korzystne wrażenie i wspomnienia. W. N. O.

Staraniem *Sekcji wycieczkowej krak. Ogniska naucz.* odbędzie się w czasie od 5—27 lipca b. r. (22 dni) wycieczka nad polskie morze z następującym programem: Górny Śląsk (2 dni), Poznań (2 dni), Gniezno (1 dzień), Inowrocław (1 dzień), Toruń (1 dzień), Gduziądz (1 dzień), wybrzeże morskie z Gdańskiem i Szwajcaryą Kaszubską (10 dni), z powrotem Warszawa (2 dni), Częstochowa (1 dzień). M. Pg. 1923, z. 5, str. 157.

Wakacyjne kursy Uniwersyteckie dla nauczycielstwa w Pucku (na Pomorzu) i w Zakopanem urządzone staraniem Zarządu Głównego Związku Pol. Nauczycielstwa Szkół Powszechnych w lipcu i sierpniu.

Kurs Pomorski, o którego uroczystem otwarciu czytaliśmy już w dziennikach, ma w projekcie następujące wycieczki naukowe i towarzyskie: do Rżucewa, na Hel, do Gdyni, Sopot, Oliwy, Gdańska, nad jezioro Żarnowickie, do przylądka Rozewskiego i do Kartuz. Z zakresu geografii, kartoznawstwa i nauk pokrewnych odbędą się wykłady: Dr. Rouppert Kar., prof. U. J.: Roślinność Bałtyku i Pomorza. Dr. Jakubski A., prof. U. w Poznaniu: Rys faunistyczny ziem polskich z uwzględnieniem Bałtyku. Dr. Nitsch Kar., prof. U. J.: Polskie nazwy miejscowe i osobowe z uwzględnieniem kaszubskich. Dr. Sobieski Wacł., prof. U. J.: Bałtyk w dziejach Polski ze szczególnem uwzględnieniem sprawy marynarki polskiej.

Kurs Tatrzański odbędzie się w czasie od 1—28 sierpnia 1923. Przewidziany jest szereg wycieczek naukowych w Tatry. Wykładają: Dr. Goetel W., prof. Akad. Górn.: Zasady geologii tektonicznej i powstanie Tatr. Dr. Smoleński J., prof. U. J.: Analiza krajobrazu z uwzględnieniem Tatr. Dr. Steck R., prof.: Życie roślin w Tatrach. Dr. Jakubski A., prof. U. w Poznaniu: Rys faunistyczny ziem polskich z uwzględnieniem Tatr. Dr. Nitsch Kar., prof. U. J.: Polskie nazwy miejscowe i osobowe z uwzględnieniem Podhala. Dodać należy, że programy podane nie są kompletne, ponieważ nie wszyscy Panowie Prelegenci dali już odpowiedź komitetowi organizacyjnemu. R. Pg. 1923, z. 4—6, str. 109—111.

Królewiec. Mortensen Hans, prywatny docent geografii na uniwersytecie w Królewcu, rozpoczął wykłady kartografji.

Polskie Towarzystwo Krajoznawcze (Oddział w Łodzi). Powstanie oddziału w Łodzi datuje się od 7 III 1909. 1-ym prezesem był dyrektor Wacław Kloss; od 1910 do 1913 prezesem był p. Józef Adamowicz; od 1914 dyrektor Jan Czeraszewicz. W 1917 przy oddziale zostało zalegalizowane Koło Łódzkie Tow. opieki nad zabytkami przeszłości. Od tego roku rozpoczęła się w oddziale praca z młodzieżą szkolną (wygłaszanie referatów dla młodzieży i przez młodzież). W marcu 1919 oddział Łódzki obchodził 10-lecie istnienia. Od dwóch lat istnieje przy oddziale Łódzkim Koło Krajoznawcze młodzieży, które ma regulamin zatwierdzony przez Zarząd Łódzkiego oddziału P. T. K. Rok 1922. Liczba członków 446. Posiedzeń Zarządu odbyło się 10. Odczytów miesięcznych 10, ogółem słuchaczy 445, przeżroczy 160, wycieczek 8, uczestników 116, biblioteka posiada 420 tomów, przeżroczy ogółem 680.

Sekcja geograficzna przy Łódzkim Kole T. N. S. W. i Ś. Odczyty: 20 II p. Jurczyński: Działalność prof. Romera na polu geografji; 1 V p. Jurczyński: Wrażenia z wycieczki do Bułgarii, odbytej w kwietniu b. r. Dnia 29 V o 11 godz. została otwarta staraniem Sekcji zorganizowana wystawa prac geograficznych młodzieży szkolnej.

Stowarzyszenie Nauczycieli szkół niemieckich w Łodzi. Odczyty: 4 IV p. Breyer ze Zgierza: „Die Heimatschule“ i „Die

Einwanderung d. Deutschen in Polen“; 5 IV p. Damaschke z Poznania: Wzorowa lekcja, temat: „Polesie“. *St. K-a.*

Sandomierz nad Wisłą. Staraniem Oddziału Sandomierskiego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych odbędą się w Sandomierzu w czasie od 3 do 25 sierpnia b. r. wykłady uniwersyteckie wakacyjne, które obejmować będą dział przyrodniczy, humanistyczny i nauk społecznych. Podajemy poniżej spis wykładów, interesować mogących nauczyciela-geografa:

Na wydziale przyrodniczym: 1. Geologia Ziemi Sandomierskiej; 4, 5 i 6 sierpnia, p. Jan Samsonowicz, geolog Państw. Inst. Geolog. w Warszawie. (5 VIII wycieczka na górę Zbrzą Wielką pod Zawichostem, do Winiar, Dwikóz i na Góry Pieprzowe). 2. Geografia Ziemi Sandomierskiej: 4, 6, 7 i 8 sierpnia, p. dr. Stanisław Pawłowski, prof. Uniw. w Poznaniu. 3. Flora Ziemi Sandomierskiej (wycieczki i praca zbiorowa nad zielnikiem): 7, 8 i 9 sierpnia, p. dr. Seweryn Dziubałowski, prof. Wyższej Szkoły Gospod. Wiejskiego w Warszawie. 4. Mikrofauna Ziemi Sandomierskiej: 9, 10 i 11 sierpnia, p. dr. Benedykt Fuliński, prof. Politechniki we Lwowie.

Na wydziale humanistycznym: 5. Antropologia polska: 20 i 21 sierpnia, p. dr. Jan Czekanowski, prof. Uniw. we Lwowie. 6. Jak studjować prehistorję ziem polskich?: 10, 11 i 12 sierpnia, p. dr. Roman Jakimowicz, konserwator zabytków przedhist. z Warszawy. 7. Jak zbierać materjały do monografji ludoznawczej miejscowej? (wycieczki, ćwiczenia i wykłady): 16, 17 i 18 sierpnia, p. Kazimierz Moszyński, st. asyst. Zakładu Etnol. Tow. Nauk. Warszawsk. 8. Kultura materjalna (wycieczki, ćwiczenia i wykłady): 24 i 25 sierpnia, p. dr. Eugenjusz Frankowski, kierownik Muzeum Etnograficznego w Warszawie. 9. Obce narodowości w miastach polskich ze szczególnem uwzględnieniem województwa sandomierskiego: 9, 10 i 11 sierpnia, p. dr. Jan Ptaśnik, prof. Uniw. we Lwowie. 10. Wskazówki do badania języka ludowego i zbierania słownictwa: 21, 22, 23 i 24 sierpnia, p. dr. Kazimierz Nitsch, prof. Uniw. w Krakowie.

Na wydziale społecznym: 11. Ustrój samorządowy na ziemiach polskich: 13 i 14 sierpnia, p. dr. Maurycy Jarozyński, starosta w Mławie. 12. Metodyka gromadzenia zbiorów i prowadzenia muzeów: 29 sierpnia, p. Aleksander Janowski, naczelnik Wydz. Oświaty Pozaszkolnej Minist. W. R. i O. P.

Warszawa. Zakład geograficzny Uniwersytetu Warszawskiego. Wykłady w semestrze letnim: St. Lencewicz: „Hydrografia“ (Rzeki). Azja (c. d.); A. Anderkö: Meteorologia ogólna, Meteorologia dynamiczna; Seminarjum: (Tematy z Azji). Cwiczenia topograficzne polowe. Na seminarjum w trzecimsemestrze II ogłoszono szereg referatów, które zobrazowały stan badań jeziornych w Polsce, mianowicie: H. Garlikowska i B. Zaborski: Jeziora poznańskie; R. Gumiński: Jeziora pomorskie; J. Kaczorowska: Jeziora Kongresówki; M. Jasińska: Jeziora tatrzańskie; M. Chelińska i I. Chmielewska: Jeziora kresów wschodnich; Ponadto: W. Nechay: Pochodzenie „oczek“; J. Chmura: Gopło;

T. Czarnota: Misa jeziorna; R. Gumiński: Złodzenie jezior; B. Kowalczewski: Referat o instrukcji do badań jeziornych; H. Wiśniewska: Jeziora górskie wschodniego Uralu. Następujące prace są w toku: 1. Obserwacje termiczne i limnograficzne na jeziorku czerniakowskim prowadzi się codziennie od 1 października 1922. . 2. Opracowuje się katalog jezior z podaniem powierzchni i wysokości nad p. m. 3. Badanie morfometryczne na jeziorach Gostyńskich. 4. Wyżyna sandomierska, M. Chelińska. 5. Puszcza Kampinowska, J. Kaczorowska. 6. Pojezierze Dobrzyńskie. W. Nechay. 7. Wyżyna Lubelska. 8. Kształty osad, B. Zaboriski. W. N.

Kurs dla nauczycieli geografji w Warszawie. Od 15 IV do 30 IV odbył się zorganizowany staraniem p. wizytatora szkół śred. W. Jezierskiego, kurs instruktorski dla nauczycielstwa geografji z prowincji w liczbie 15. Kurs polegał na: 1. wizytowaniu lekcji wybitniejszych nauczycieli geogr. w różnych szkołach śred. państwowych i prywatnych; 2. omawianiu tych lekcji na popołudniowych konferencjach; 3. wysłuchaniu kilku wykładów (p. Nechay: O kartografji; p. Wuttke: Metodyka geogr. w kl. II; p. Jakubowicz: Stosunek geografji do historii); 4. odbyciu wycieczek: a) do Czerniakowa, prow. p. Nechay; b) na Bielany; c) trzydniowa do Częstochowy, pod przewodnictwem pp. Czekalskiego i Łuniewskiego, asystentów prof. geologii J. Lewińskiego; 5. zwiedzeniu Zakładu geograf. przy uniwersytecie warszawskim. Od 20—22 była urządzona w gmachu gimn. Król. Jadwigi wystawa wydawnictw geograficznych i pomocy szkolnych do wykładu geografji oraz prac uczniów z zakresu geografji. M. R-e.

Wycieczka Wisłą nad polskie morze, zorganizowana przez Ligę żeglugi polskiej i Koło Wilnian, odbyła się w czasie od 5 do 13 maja z następującym programem: Dn. 5 maja Warszawa—Modlin; 6 maja Modlin—Płock; 7 maja Płock—Włocławek—Ciechocinek; 8 maja Ciechocinek—Toruń—Świecie; 9 maja Świecie—Grudziądz—Tczew; 10 maja Tczew—Gdańsk—Gdynia; 11 maja Gdynia—Orłowo—Sopoty—Oliwa—Gdynia; 12 maja Gdynia—Puck—Hel—Gdynia; 13 maja Msza św. w Oksywiu i zwiedzenie floty wojennej.

I wycieczka warszawskiego Syndykatu dziennikarzy skierowaną była na Pomorze. Między 18 a 23 maja zwiedzono następujące miejscowości: Toruń, Bydgoszcz, Tczew, Gdańsk, Sopoty, Orłowo, Gdynię, Puck, Kartuzy, Hel.

Koło Geogr. Sł. U. W. Wygłoszono następujące referaty; 24 stycznia 1923 kol. Zaboriski B.: O rozmieszczeniu ludności na ziemi; 1 lutego 1923 kol. Gumiński R.: Termika jezior; 28 lutego 1923 kol. Nechay W.: O osadach jeziornych; 10 i 20 marca kol. Kobendza R., prowadząc kurs fotografowania, wygłosił dwa referaty na temat zastowania fotografji na wycieczkach geograficznych. W dniach od 4 do 8 kwietnia odbyła się wycieczka w okolice Mławy. Uczestniczyło 5 osób. Obejrzano pasma moren czołowych i zandry na zachód i na wschód od Mławy.

Kurs wakacyjny z geografii dla nauczycieli szkół średnich, urządzony z ramienia Ministerstwa W. R. i O. P., rozpoczął się w Lublinie d. 4 lipca b. r. i trwać będzie pięć tygodni. Kierownictwo naukowe objął prof. Uniw. Jag., J. Smoleński, kierownictwo administracyjne X. Kaz. Gostyński, dyr. państw. gimn. im. J. Zamoyskiego w Lublinie. Kurs obejmuje dwa stopnie, niższy i wyższy; w jego program wchodzi: ćwiczenia mineral.-petrograficzne oraz geologiczne prof. J. Siomy (Warszawa). Geografia matem., oceanografia, morfologia Polski, prof. Smoleńskiego; wstęp do geografii, ćwiczenia kartograficzne i zarys antropogeografii, dra W. Kubijowicza (Kraków); zasady klimatologii oraz metodyka i dydaktyka geogr., dr. St. Niemcówny (Kraków). Poza tem wycieczki w bliższą i dalszą okolicę Lublina, do Puław, przełomu Wisły i Kazimierza, do Kraśnika i in. W kursie bierze udział przeszło 50 nauczycieli szkół średnich ze wszystkich okolic Polski.

III. Towarzystwa i nowe czasopisma (*Sociétés savantes et revues nouvelles*).

Florencja. Dnia 28 października 1922, odbyło się we Florencji organizacyjne posiedzenie „Comitato Geografico Nazionale Italiano“. Komitet podzielił się na sześć sekcji: topograficzną i kartograficzną, geografii fizycznej, biogeograficzną, antropogeograficzną, geografii historycznej i sekcję, badającą rozprzestrzenienie kultury geograficznej (*Diffusione della cultura geografica*). Przewodniczącym został gen. Vacchelli, dyrektor wojskowo-geogr. instytutu, sekretarzem generalnym prof. Marinelli.

Getynga. „Zeitschrift für angewandte Geophysik“ wychodzi pod redakcją prof. dra Ambronn'a Ryszarda w Getyndze od sierpnia 1922. Czasopismo to poświęcone jest ujmowaniu wyników badań naukowych i praktycznego stosowania metod geofizyki, które, nie mając do tej pory organu, znajdowały się porozrzucone w periodycznej literaturze naukowej. G. A. 1923, z. 1—2, str. 38.

Karlsruhe. Powstało tu z końcem 1922 roku „Badeńskie Towarzystwo dla badań klimatyczno-meteorologicznych“, stanowiąc sobie za cel wspieranie prac i studjów, prowadzonych już to przez Badeński państwowy zakład meteorologiczny, już to przez poszczególnych badaczy. W skład Zarządu wchodzi dr. Hummel, dr. A. Peppler i dr. Bran.

Kraków. Koło Geografów U. U. J. Dnia 25 czerwca b. r. odbyło się Walne Zebranie Członków Koła. Ustępujący Wydział złożył sprawozdanie i uzyskał absolutorjum. Do nowego Zarządu weszli: kol. Nussbaum Wiktor — prezes, kol. Czalczyńska Irena — wiceprezes, kol. Czort Wład. — sekretarz, kol. Kawiak — skarbnik, kol. Stysiówna Ewa — bibliotekarka, kol. Merklówna — gospodyni. W skład Komisji Rewizyjnej weszli: kol. Łopatyńska Z., kol. Grządziel Karol, kol. Krzysztof Józef.

Lwów. „Wierchy“ — rocznik. — Altenberg 1923, str. 300. Uboga nasza literatura ma znowu pewien szczęśliwy wypadek do zanotowania. Staraniem Lwowskiego Oddziału P. T. Tatr. a pod redakcją prof. dra Jana Gwalb. Pawlikowskiego, prof. dra Adolfa Chybińskiego, dra Romana Kordysa ukazał się rocznik „Wierchy“ — poświęcony górcom i góralszczyźnie a ofiarowany w 50-letnim jubileuszu P. T. Tatr. Książka pięknie i bogato ilustrowana, wydana jest niemal luksusowo, o ile idzie o jej szatę zewnętrzną, a i wartość jej wewnętrzna, dzięki b. staranemu doborowi artykułów jest bardzo niecodzienna. Redakcja okazała umiejętność głębokiej oceny prawdziwych wartości (czego moim zdaniem dowodem „List miłośnika gór“). Artykuły naukowe dodają mnóstwo przyczynków niejednokrotnie ciekawych. Całość zasługuje na polecenie. W. N. O.

Sztokholm. Od listopada 1922 wychodzi w Sztokholmie pismo „Globen“, wydawane przez „Generalstabens Litografiska Anstalt“. Pismo daje zestawienia i przegląd nowych map, zawiera krótkie fachowe artykuły i ujmuje treściwie lokalny ruch na polu geografii. Wydawcą jest: nadintendant Lagrelius, redaktorem porucznik Thordemann.

Warszawa. Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Majowe, nader liczne posiedzenie Sekcji Orientalistycznej przy Instytucie Nauk Antropologicznych, wypełnił całkowicie referat X. profesora Szczepańskiego o najstarszych wędrownkach ludów w Azji Mniejszej. Odkrycia archeologiczne ostatnich czasów w Boghaz-koj i innych miejscowościach starożytnego wschodu rzuciły zupełnie nowe światło nie tylko na najdawniejszą historję Azji Mniejszej, lecz i na pradawne wędrownki ludów indoeuropejskich. X. prof. Szczepański omówił szczegółowo próbę syntetycznego ujęcia tych najnowszych zdobyczy, uczynione przez prof. Ungnada oraz jego hipotezę o wspólnem europejskiem pochodzeniu indoeuropejczyków i semitów. Referat wzbudził wielkie zainteresowanie i wywołał ożywioną dyskusję.

25 kwietnia b. r. odbyło się posiedzenie naukowe Instytutu Nauk Antropologicznych Tow. Nauk. Warsz. i Oddziału polskiego Międzynarodowego Instytutu Antropologii, na którym znany archeolog francuski ks. Breuil, profesor Instytutu Paleontologii ludzkiej w Paryżu, wygłosił niezmiernie ciekawy referat o sztuce człowieka przedhistorycznego z okresu paleolitycznego (Conférence sur l'art paléolithique à l'époque du Renne).

16 maja 1923 mówił p. Marjan Wawrzeński o tem „Jak myślał człowiek pierwotny“.

Koło Geografów Słuchaczy Uniwersytetu Warszawskiego. Na zebraniu w dniu 28 10 1922 zostali wybrani do Zarządu Koła: prezes kol. M. Chelińska, skarbnik kol. H. Garlikowska, sekretarz kol. B. Kowalczewski, sklepikarz kol. J. Jędrzejewska, bibliotekarz kol. M. Sołtys.

Posiedzenia Naukowe Państwowego Instytutu Geologicznego. Ukazał się zeszyt 5 i 6, Warszawa 1923. Treść: Kuźniar Cz.,

Spraw. z badań geolog. w okolicach Dobczyc (z. 5 str. 1—2); Czarnocki J., O budowie geolog. okolic Buska w związku z kwestją solanek (z. 5 str. 2—4); Mazurek A., Nowe dane o cennomanie i turonie niecki Nidziańskiej (z. 5, str. 4—5); Tenże, Piaskowce górno-jurajskie na płd. zboczu Gór Świętokrzyskich (z. 5, str. 5—6); Kuźniar Cz., Rudy żelazne w okolicach Niekłania (z. 5, str. 6—8); Passendorfer E., Spraw. z badań geolog. w Tatrach i w okolicach Przedborza (z. 5, str. 8—10); Premik J., Spraw. z badań geolog., wykonanych w lecie 1922 w okolicach Wielunia, Kalisza i Sieradza (z. 5, str. 10—12); Radziszewski P., Spraw. z badań petrograficznych, wykonanych w r. 1922 w północno-zachodniej części krystalicznej płyty wołyńsko-ukraińskiej (z. 5, str. 12—16); Małkowski St., O kaolinach wołyńskich (z. 5, str. 16—18); Tenże, Spraw. z badań geolog. bazaltów okolic Berestowca, Podłużnego i Policy na Wołyniu (z. 5, str. 18—19); Teisseyre W., O potrzebie zbadania zapadliska przedkarpackiego próbnymi wierceniami głębokimi (z. 5, str. 20—24); Rosłoński R., Spraw. z badań nad zawoźnieniem kopalni soli w Inowrocławiu (z. 6, str. 1—2); Tenże, Źródła mineralne w Krynicy i ich rejon ochronny (z. 6, str. 2—3); Rutkowski F., Spraw. tymczasowe z badań geolog. na obszarze występowania węgla brunatnego w okolicach Zawiercia i Siewierza (z. 6, str. 4); Ptaszycki M., Spraw. z badań torfowych na środkowym Pobużu (z. 6, str. 5—6); Wołosowicz S., O południowej krawędzi prusko-mławskiego jezora lodowcowego (z. 6, str. 6—7); Samsonowicz J., Spraw. z badań geolog. na północnym zboczu Gór Świętokrzyskich (z. 6, str. 8—10); Różycki F., O stratygrafji trjasu w Zagłębiu Dąbrowskiem (z. 6, str. 10—11); Horwitz L., Spraw. z badań geolog., związanych z rewizją arkuszy „Nowy Targ“ i „Szcawnica“ atlasu geolog. Galicji (z. 6, str. 11—12); Limanowski M., Spraw. z badań geolog. na wybrzeżu Bałtyku między Chłapowem a Pilicą (z. 6, str. 12); Czarnocki J., O złożu barytu w Strawczynku pod Promnikiem (z. 6, str. 13—14); Tenże, O rudach żelaznych paleozoicznych w środkowej części Gór Świętokrzyskich (z. 6, str. 14—15); Kowalewski K., Porównanie utworów trzeciorzędnych wschodniej części Gór Świętokrzyskich z trzeciorzędem Niżu polskiego (z. 6, str. 15—16).

IV. Zakłady naukowe i instytuty (*Instituts scientifiques*).

Australja i Oceanja. Na maleńkiej wysepce Willis'a, położonej około 250 mil ang. na E od wybrzeży Queenslandu, założono w listopadzie 1922 stację meteorologiczną, zaopatrzoną w telegraf bez drutu.

Jungfrau, stacja meteorologiczna. Na przełęczy Jungfrau (Jungfrauoch) uruchomiono na wys. 3.454 m najwyższej w Europie położoną stację meteorologiczną i wcielono ją do sieci telegraficznej szwajcarskiej.

Meksyk. „Facultad de Altos Estudios“ (Wydział Wyższych Umiejętności) zorganizowany został jako pierwszy przy po-

wstałym w 1910 r. Narodowym uniwersytecie w Meksyku. Zakład geograficzny i klimatologiczny zajmuje się zdjęciami i pracami kartograficznymi zarówno w zakresie geografji, jak i geologii — przedsiębiorając również publikacje. Należy wspomnieć o zakładzie meteorologicznym i sejsmicznym z 18-tu, po całym kraju rozrzuconemi stacjami — oraz centralą w Tacuboga.

Program wykładów na rok 1923: prof. P. C. Sánchez, Geodezja i praktyczna geografja; prof. J. G. Aguilera, Geologia i geografja fizyczna; prof. B. Romo, Meteorologia i klimatologia (szczególnie Meksyku); prof. J. Galindo y Villa, Geografja Ameryki; Tenze, Geografja historyczna; prof. O. N. León, Meksykańska antropologia i etnologia; prof. H. Beyer, Kultura pierwotnych mieszkańców Meksyku; prof. R. Schuller, Metodyka etnologiczna; prof. P. G. Casanowa, Mowa tubylców (Meksykan) P. M. 1923, z. 1—2.

Ostenda. Rząd belgijski pozyskał dla badań naukowych na morzu Północnem statek „Oithona“ — zakładając równocześnie stację oceanograficzną w Ostendzie. L. Ge. 1922, listopad.

Radom. Zbiory z dziedziny archeologii i prehistorji, gromadzone wytrwałemi zabiegami ks. Jana Wiśniewskiego, doczekały się uprzystępnienia dzięki staraniom Radomskiego Oddziału P. T. K., a poparciu i zajęciu się tą kwestją starosty tamt. p. Strzeszewskiego Zygmunta. 18 marca b. r. dokonał ks. prałat Rokosznny poświęcenia i otwarcia muzeum krajoznawczego w Radomiu wobec licznie zebranej publiczności. Nowej placówce — której zadaniem budzenie zainteresowań dla tego co bliskie, co nasze — zasyłamy życzenia pomyślnego rozwoju i wytrzymałości w pracy.

W. N. O.

Rovigno — stacja biologji morskiej. Za zgodą rządu włoskiego drogą połączenia b. stacji zoologicznej austriackiej w Trjeście ze stacją zoologiczną w Rovigno (dawniej utrzymywaną przez „Kaiser Wilhelm Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft“ w Berlinie) powstał wspaniale i bogato wyposażony Instytut Biologji morskiej; kierownictwo spoczywa w ręku prof. dra Raffaele'a Issel'a, badacza planktonu. P. i T. 1923, z. VI, str. 381.

Warszawa, Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Przewodniczący Instytutu Nauk Antropologicznych Tow. Nauk. Warsz. Kazimierz Stołyhwo powrócił z Paryża, gdzie brał udział w posiedzeniu Zarządu Międzynarodowego Instytutu Antropologii dnia 12 IV b. r. Na posiedzeniu tym uchwalono urządzić Zjazd antropologiczny międzynarodowy we wrześniu 1924 r. w Pradze Czeskiej. Do Komitetu, organizującego ten Zjazd ze strony Polski, wybrano prof. Juljana Talko-Hryncewicza z Krakowa. — Przyjęto jednogłośnie wniosek p. K. Stołyhwy zorganizowania wspólnej akcji Oddziałów francuskiego i polskiego Międzynarodowego Instytutu Antropologii w sprawie badań antropologicznych w kolonjach francuskich w Afryce.

Państwowy Instytut Geologiczny. Notujemy 3 posiedzenia naukowe: 10 kwietnia 1923, Przedstawienie dezyderatów co do

programu prac letnich P. I. G. przez pp. delegatów ministerjalnych; Bukowski Gejza, Mapa geologiczna okolic Bochni; Czarnocki Stefan, Sprawa rejestracji materiałów geologicznych, używanych przy robotach poszukiwawczych i górniczych. 17 kwietnia: Program robót letnich, M. Limanowski, Sprawozdanie z robót letnich. 24 kwietnia: J. Czarnocki, Sprawozdanie z robót letnich; dyr. J. Morozewicz, Sedymentacja mórz dzisiejszych.

V. Zjazdy (Congrès).

Sprawozdanie ze Zjazdu Polskiego Towarzystwa Geologicznego w sprawie dyluwjum Polski. Oddział Warszawski Polskiego Towarzystwa Geologicznego dał dowód wielkiej żywotności i ruchliwości, organizując w czasie od 12 do 15 kwietnia pierwszy zjazd w sprawie dyluwjum Polski. Stawili się licznie geolodzy i geografowie fizyczni z całej Polski, jak pp. Lewiński i Lencewicz, Uniw. Warsz.; Morozewicz, Limanowski, Kuźniar Cz., Czarnocki, Samsonowicz, Rabowski, Horwitz, Janczewski, Wołosowicz, Krukowski, Lilpop, Małkowski i inni, Państw. Inst. Geolog.; Dobrowolski A. B., Sawicki, Miklaszewski, Warszawa; Arctowski, Łomnicki, Zierhoffer, Uniw. Lwowski; Pawłowski, Uniw. Poznański; Rydzewski, Uniw. Wileński; Jurczyński, Łódź; Starzyński, Mieczyński, Instytut w Puławach; Szafer, Kulczyński, Kozłowska, Uniw. Krakowski; Goetel, Akademia Górnicza w Krakowie i wielu innych. Główni organizatorowie Zjazdu (pp. Lewiński i Limanowski) ułożyli program w ten sposób, by objąć całokształt problemów dyluwjalnych, co osiągnięto przez podzielenie całości na szereg logicznie się uzupełniających tematów, przyczem w czasie dyskusji stale powracano do syntetycznych przewodnich idei. Cel, mojem zdaniem, osiągnięty został w zupełności.

Obrazy rozpoczęły się podstawowemi prelekcjami znanych naszych podróżników do Antarktydy prof. Arctowskiego i Dobrowolskiego o lodach Antarktydy, jako ogólne wprowadzenie w problem zlodowacenia. Po południu, tegoż dnia, przedstawił p. Limanowski w głównym referacie, w sposób syntetyczny, zlodowacenie dyluwjalne Polski, omawiając lądolód na niżu polskim oraz jego stosunek do zlodowaceń na zachodzie i wschodzie. Wykład p. Limanowskiego, podobnie jak i referat prof. Lencewicza o najmłodszym zlodowaceniu w Polsce, poprowadziły Zjazd w kierunku śledzenia arcyciekawego, a mało do tej pory wyswietlonego problemu ostatnich zlodowaceń, przyczem dyskusja nad szeregiem innych zagadnień w związku 1° z kwestją granicy zlodowacenia L_4 w Polsce (Wołosowicz), 2° ze sprawą zastoisk dyluwjalnych (Samsonowicz, Pawłowski) a na tle dyluwjum i morfologii Wielkopolski (Pawłowski) — niemało kwestji spornych rozjaśniła i na niejednen problem zwróciła uwagę. Po południu 13 kwietnia zastanawiano się nad szeregiem zagadnień oderwanych lub o znaczeniu lokalnem (Łoziński, Miejsce dyluwjum w Karpatach; Małkowski, Zasięg lodowców na północnej stronie Tatr; Rychlicki, Ślady lodowca koło Mszany Dolnej;

Zierhoffer, Rzeźba powierzchni poddyluwjalnej; Lewiński, Ukształtowanie podłoża dyluwjum i znaczenie egzaracji), podczas gdy w dniu następnym t. j. 14 kwietnia zwrócono uwagę na stronę biologiczną problemu dyluwjalnego.

Na plan pierwszy wystąpiły rezultaty botaniczne, osiągnięte w sprawie 1° geograficznego rozmieszczenia roślinności arktycznej i wysokogórskiej w stosunku do przesuwania się ośrodków zlodowaceń (Kulczyński), 2° odnośnie co do charakteru i wieku dyluwjalnych flor (Lilpop), 3° w kwestji stosunku flory karpackiej do flory niżu polskiego w czasie dyluwjum (Szafer) oraz wyniki badań nad zagadnieniami klimatycznymi. Wszechstronnie i wyczerpująco oświetlono znaczenie badań nad dyluwjum dla gleboznawstwa (Miarczyński i Starzeński), o faunie owadów dyluwjum polskiego mówił p. Łomnicki, referaty zaś pp. Krukowskiego i Sawickiego traktowały o problemach związanych z występowaniem człowieka dyluwjalnego.

Wśród prac Zjazdu wyróżniły się szczególnie zdobyte, osiągnięte przez grupę warszawską w zakresie wszystkich niemal dziedzin geologii i morfologii dyluwjalnej a w szczególności młodszych zlodowaceń, oraz rezultaty grupy krakowskiej odnośnie co do paleobotaniki i klimatologii dyluwjum. Ogólny już przegląd prac Zjazdu pozwolił stwierdzić, że w badaniach dyluwjalnych Polska zaczyna iść szybko naprzód i że niedługo jest czas zrównania się, a w pewnych może działach wysunięcia się nawet naprzód dyluwjologii polskiej w stosunku do Zachodu. Zjazd wykazał niezbitcie, że do zupełnej przeszłości należy już ten czas, w którym przez dziwny kontrast odłogiem leżały prace nad utworem geologicznym, zalegającym największą część Polski, a tylko wybitnym jednostkom było danem pracować nad dyluwjum. Zakończeniem Zjazdu była wycieczka statkiem do Bielan i Modlina, gdzie liczni uczestnicy mogli studjować na doskonałych odsłonięciach brzegów Wisły, granice zlodowaceń i główne typy utworów dyluwjalnych polskiego niżu. Wysoki poziom referatów i dyskusji, doskonała pod każdym względem organizacja Zjazdu, sprężyste i energiczne kierownictwo obrad, serdeczny i zgodny nastrój, jaki wytworzył się i utrzymał w ciągu całego Zjazdu, pozostawiły u uczestników wrażenie jaknajlepsze i uczucie niezatartej wdzięczności dla prelegentów i organizatorów. Prof. dr. W. G.

Międzynarodowy Kongres poświęcony ochronie przyrody odbył się w dniach od 30 maja do 3 czerwca w Paryżu, z inicjatywy trzech towarzystw francuskich: Nar. Tow. Aklimatyzacyjnego, Tow. ochrony krajobrazu francuskiego i Tow. ochrony ptaków. Kongres obradował w pięciu sekcjach. Jego zadaniem było zyskanie przegiądu dotychczasowej pracy, inicjatywa w celu jej rozszerzenia, koordynacja metod i celów akcji, przedsięwziętej w różnych krajach przez różne organizacje. Wśród około 250 uczestników Zjazdu, reprezentowanych było 12 państw europejskich i pozaeuropejskich. Przedstawicielami Polski byli: prof. J. Smoleński z Krakowa i p. J. Sztolcman z Warszawy, delegaci Państw. Komisji Ochr. Przyrody. Treścią ich referatów było sprawozdanie

z działalności ochronnej na terenie Rzeczypospolitej oraz przedstawienie planów i projektów polskich parków natury. Z licznych uchwał Zjazdu warto wspomnieć powziętą na wniosek polskich delegatów uchwałę organizacji międzynarodowej, mającej na celu ochronę ginącego żubra. — Kongres postanowił reaktywować nieczynny od wybuchu wojny Międzynar. Radę Ochr. Przyr., w której znajdzie stałe zastępstwo i Polska.

Ze stanowiska geogr. podkreślić należy nacisk, jaki poza ochroną poszczególnych okazów i gatunków przyrody martwej i żywej, kładzie się obecnie powszechnie na zachowanie krajobrazu naturalnego, ze wszystkim, co się nań składa, przez tworzenie t. zw. parków narodowych, parków natury. W działalności polskiej P. Komisji Ochr. Przyr. kierunek ten znajduje pełne uwzględnienie. Dr. J. S. prof. U. J.

Warszawa. Zjazd Krajoznawczy. Staraniem warszawskiego oddziału Polskiego Tow. Krajoznawczego, odbył się Zjazd delegatów oddziałów prowincjonalnych. Obecni byli na Zjeździe delegaci oddziałów: warszawskiego, piotrkowskiego, kujawskiego, radomskiego, kieleckiego, krakowskiego, pińczowskiego, bydgoskiego i kurpiowskiego.

Prezes Rady krajoznawczej, prof. Aleksander Janowski, w słowach serdecznych powitał uczestników Zjazdu, poczem rozpoczęto obrady, którym przewodniczyli na zmianę: prof. Aleksander Janowski i prof. Kazimierz Kulwiec.

Prof. Aleksander Janowski w wyczerpującym referacie zaznamił obecnych z działalnością Tow. Krajoznawczego w roku zeszłym, podkreślając z uznaniem gorliwą pracę niektórych oddziałów w kierunku krzewienia idei krajoznawczej.

Nad sprawozdaniem rozwinęła się ożywiona dyskusja. Prof. Kazimierz Kulwiec proponował, ażeby Zjazdy krajoznawcze odbywały się kolejno w różnych miastach, celem zainteresowania szerszych warstw ludności sprawami krajoznawczymi.

Delegat oddziału bydgoskiego, ks. Klein, zaznaczył bardzo niepożądany objaw usuwania z Bydgoszczy różnych urzędów, co przyczynia się znacznie do obniżenia poziomu miejscowego życia społecznego. Zjazd wypowiedział się za koniecznością wystąpienia do władz rządowych z memorjałem, wykazującym, że ryczałtowe usuwanie z Bydgoszczy wielu urzędów jest szkodliwe dla interesów narodowych.

W dalszej dyskusji zaznaczono, że do zatamowania rozwoju ruchu turystycznego i krajoznawstwa przyczyniło się w znacznym stopniu cofnięcie na kolejach ulg taryfowych, z jakich dotychczas korzystały wycieczki zbiorowe.

Z powodu wysokiej taryfy kolejowej ruch turystyczny znacznie się zmniejszył z wielką szkodą dla idei krajoznawstwa, wskutek zaś zmniejszenia się frekwencji skarb również ponosi znaczne straty. Zjazd zobowiązał Radę krajoznawczą do podjęcia usilnych starań celem wyjednania dla zbiorowych wycieczek krajoznawczych ulg taryfowych na kolejach.

Prof. Aleksander Janowski nawoływał do urządzania w różnych miastach kursów krajoznawczych na wzór kursów, urządzonych w r. z. w Sandomierzu, które, dzięki zjednaniu na prelegentów profesorów uniwersytetów, stały na wysokim poziomie.

Wydawane staraniem Tow. Krajoznawczego czasopisma: *Ziemia i Orli lot*, zdobywają sobie coraz więcej czytelników, przyczyniając się skutecznie do krzewienia idei krajoznawczej.

Odczytane przez skarbnika, p. P. Mystkowskiego sprawozdanie kasowe jednomyślnie zatwierdzono.

Prezes oddziału kurpiowskiego, poseł A. Chętnik, wygłosił zajmujący referat „O konieczności oparcia pracy krajoznawczej na szerokich podstawach ludowych“, a dr. Mieczysław Orłowicz zaznajomił zebranych z aktualną akcją w sprawie schronisk i gospód.

Oba referaty powyższe, których wysłuchano z dużym zajęciem, są wydrukowane w *Ziemi*.

Delegatka oddziału krakowskiego, dr. Niemcówna, wygłosiła nader zajmujący referat „O kołach krajoznawczych młodzieży szkolnej“, zaznaczając potrzebę oparcia pracy krajoznawczej na szerszych masach młodzieży szkół powszechnych i średnich; przytem wśród kół krajoznawczych, zwłaszcza szkół średnich, winien być położony nacisk na kształcenie się młodzieży na przewodników.

Odczytany przez prof. Aleksandra Janowskiego regulamin dla kół krajoznawczych z pewnemi zmianami przyjęto.

Na wniosek Rady krajoznawczej walne zgromadzenie jednomyślnie zaliczyło w poczet członków Tow. Krajoznawczego p. Bernarda Chrzanowskiego, który zainicjował i gorliwie szerzył ideę zainteresowania się przyrodą i ludnością nadmorską, kładąc podwaliny pod gmach tego działu krajoznawstwa.

Do Rady krajoznawczej wybrano jednomyślnie pp.: prof. Kazimierza Kulwiecia, dr. Eustachego Nowickiego, prof. Kazimierza Sławińskiego z Wilna i dr. Niemcównę z Krakowa.

Dyskusja przez cały okres trwania zjazdu stała na wysokim poziomie, a wszystkie przemówienia były nacechowane szczerą troską o należyty rozwój idei krajoznawczej, jako doniosłego czynnika społeczno-wychowawczego.

Praga Czeska. Wiadomości co do mającego się w 1924 r. odbyć Międzynarodowego Zjazdu Antropologów i udziału w nim Polski patrz ustęp IV strona 93.

Pan-pacyficzny kongres naukowy zwołany został przez „Australian National Research Council“ na czas od 13 do 22 sierpnia do Melbourne, skąd 23 sierpnia przeniesie się celem dalszego kontynuowania do Sydneyu. Przedmiotem obrad i dyskusyj mają być tematy z zakresu antropologii i etnografii, geografii i oceanografii, geologii, klimatologii, geodezji, geofizyki i sejsmologii. Koniec kongresu przewidziany na 3 września.

VI. Ekspedycje (*Expéditions*).

Azja. Ekspedycje tybetańskie. Od czasu słynnej ekspedycji Francuzów Huc'a i Gabet'a (w latach 1845/46) dotarł obecnie do Lhasy po półtorarocznej podróży angielski generał brygady Pezeira G.[eorg], wychodząc z Chin.

Ekspedycja ruszyła z Pekingu w styczniu 1921 i dotarła do Lhasy 17 października 1921, pokonując przestrzeń 9.693 km, z czego marszem pieszym odbyto 5.334 km. Od miejscowości Shobando (18 X 1922) posuwała się wyprawa drogą Huc'a. Drogi Kozłow'a, Rockhill'a, Bower'a przecinano, częściowo zaś wyyskaną została ruta Teichmanna. Interesujące są daty, dotyczące szerokości i głębokości mijanych rzek (n. p. Hoang-ho w czerwcu głębokość 0·6—0·7 m, szerokość 27·5 m, Mekong w lipcu 183 m szerokości) G. J. 1923. Luty. (P. M. 1923, z. 1—2).

Kierownik państwowego instytutu geologicznego w Indjach Hayden H. w towarzystwie Cosson C., przebywając w lecie 1922 ponad siedm miesięcy w Tybecie w Lhasie, przedsięwziął kilka wypraw w mniej znane okolice kraju. Dotarł na NW w bezodpływowy obszar centralnego Tybetu aż do jeziora Selling-Tso i na SO aż po Dakpo. L. Gé. styczeń 1923.

6-ta podróż do Tybetu. Sven Hedin zamierza odbyć w towarzystwie szwedzkich uczonych szóstą podróż do Tybetu celem zbadania centralnego pasma Tybetu i ustalenia związku pomiędzy górami Dangla a Karakorum. Fundusze spodziewa się zdobyć przez urządzenie cyklu odczytów w Stanach Zjednoczonych. G. Z. z. 1, 1923.

Wyniki ekspedycji na Mount-Everest. General-major Bruce, kierownik drugiej wyprawy, podaje urzędową nazwę M. Everest'u według brzmienia paszportu, wystawionego przez Dalaj-Lamę, Cza-malung-mo (co tłumaczy jako „miejsce-siedziba orlicy“ lub „miejsce o tak wysokim położeniu, że nawet ptak ślepnie“), podczas gdy mieszkańcy południowego stoku M. E. zwą masyw Czo-mo-lum-po (siedziba bogini). Według obliczeń, przedstawionych przez Bruce'go na posiedzeniu Tow. Geogr. Londyńskiego 16 października 1922, wysokość Mount Everest'u wynosi 29.002 stóp ang.=8.845 m; osiągnięto zaś wysokości 8.230 m i 8.306·7 m. T. G. J. z. grudzień 1922.

Dorobek naukowy ekspedycji chińsko-tybetańskiej z r. 1922. W lecie 1922 (w czasie od maja do października) odbył profesor geologii uniwersytetu w Glasgow John W. Gregory wraz z synem podróż w Alpy chińsko-tybetańskie, t. zn. w obszar NW Jünnan'u. Badaczowi szło o rozwiązanie zagadnień natury morfologicznej i geologicznej w związku z problemem, w jakim stosunku pozostają góry SW-chińskie do systemu sfałdowań azjatyckich.

Ekspedycja wyruszyła z Bhamo i z pomocą indyjskich tragarzy dotarła do Tengjuch, miejscowości leżącej w Chinach, gdzie najęto chińskich kulisów. Podróżny uzyskał od władz chiń-

szych pozwolenie na kontynuowanie podróży w obszarze na N od Likjangu tylko na własną odpowiedzialność (drogi są niepokojone przez bandytów). Karawana zeszała z wyżyny w dolinę Yangtse w pobliżu dużej słuzy przy Szihku. Badania prowadzono posuwając się wzdłuż Yangtse, Mekongu i Salwinu oraz przecinając niejednokrotnie dzielące je pasma górskie. Na nader trudne warunki pracy natknęła wyprawa w dolinie Yangtse, która z powodu roztopów była silnie zalana, oraz w dolinie Salwinu, gdzie panowała klęska głodu. Pasma Kagurpu nie przekroczone jako zabronionej granicy chińsko-tybetańskiej i, pozostawiając je na boku z ośnieżonymi w kształcie piramid szczytami i licznymi lodowcami, zwrócono się w obszar położony pomiędzy Mekongiem a Yangtse, pokonując przełęcz 5.000—5.500 m n. p. m. Gregory nosił się z zamiarem przejścia lodowca i zdobycia szczytu Pei-ma-szan, co jednak z powodu długotrwałej mgły nie doszło do skutku. Wyniki swej podróży reasumuje prof. Gregory w niżej podany sposób: 1. Krajobraz chińsko-tybetański jest funkcją dwóch różnych okresów morf. 2. Długie i głębokie doliny z leżącymi pomiędzy nimi pasmami, nadające tak charakterystyczne piętno morfologii omawianego obszaru, uważa za równowiekowe sfałdowaniu hercyńskiemu w Europie. To sfałdowanie karbońskie, jak je autor nazywa, nadało uskoku kierunek N-S. Góry zaś dzisiejsze indo-himalajskie uważa za góry erozyjne, powstałe drogą erozji selekcyjnej. 3. Dalej stwierdza prof. Gregory obecność śladów, wskazujących na ruchy i sfałdowania młodsze, którym Tybet dzisiejszy i Himalaje zawdzięczają wypiętrzenie do 8.000 m, równowiekowe z Alpami i Karpatami. Zdaniem prof. G. pasmo Nanszan (pomiędzy Yangtsekjang a Sikjang) stanowi dalszy ciąg głównej osi Himalajów (a nie Chingan, jak mniemał Kropotkin, ani Tsinlingszan według poglądów Kingdona Warda) i zapada w Ocean Wielki.

Równowiekowe z Himalajami łuki górskie Burmy i Malakki ocenia badacz jako południowe skrzydłowe łańcuchy głównej osi wypiętrzeń azjatyckich, przeprowadzając analogię do łuku perskiego na SW i łuku apenińskiego w Europie.

Duże wypiętrzenia dna Oceanu Wielkiego, dochodzące jego powierzchni w wyspach Hawajskich i w koralowych wyspach Polinezji, stanowią przedłużenie Burmy i Malakki.

Zagadkę równoległości biegu rzek i dolin: Saluen, Mekong i Yangtsekjang rozwiązuje uczony hipotezą predyspozycji tektonicznej przyczem wcięcie jarami odnosi do okresu sfałdowania himalajskiego, kiedy na brzegach SE Azji powstały zapadliska, którym zresztą koncepcja ta przypisuje spowodowanie daleko idących zmian natury hydrograficznej.

Ponadto zauważył Gregory ślady zlodzenia omawianego obszaru, stwierdzające równocześnie, że wypiętrzenie od czasów pliocenu nie jest zbyt znaczne. Literatura: G. J. 1923, marzec; P. M. 1923 z. 1—2, G. Z. 1923 z. 2.

Ekspedycja w głąb królestwa Jemên. Liczne ekspedycje, skierowane z ramienia towarzystw włoskich i angielskich do wnętrza nowo-powstałego królestwa Jemên, nie zdołały osiągnąć celu. Dopiero z początkiem r. 1922 udało się francuskiemu kupcowi V. L. Cherruau dotrzeć do stolicy Sana. Według sprawozdania podróżnika, który projektował powtórna ekspedycję na zimę 1922/23, miałyby się tam znajdować bogate złoża rud, miedzi, żelaza, ołowiu i innych metali, ponadto olej skalny. Cherruau mniema, że wewnątrz kraju nadaje się do uprawy kawy, bawełny i ma warunki produkcji delikatnej wełny koziej. L. G. październik, listopad 1922.

Ekspedycja w góry Karakorum. Holenderski dyplomata Ph. C. Visser przedsięwziął w lecie 1922 z żoną i dwoma szwajcarskimi przewodnikami (Lochmatter i Brautscher) znacznieszą wycieczkę w nieznane do tej pory okolice Karakorum. Wychodząc z Leh ku północy osiągnął dolinę rzeki Nubra i zbadał pasmo Sasir'u, ograniczone od półnia rzeką Shyok. Cały obszar zdjęto trygonometrycznie, przeprowadzając dużą ilość pomiarów wysokościowych, przyczem zebrano znaczne materiały geologiczne i botaniczne dla holenderskich zakładów naukowych. Szczyty wzmiankowanego pasma dochodzą 7.700 m, przełęcz spotyka się na wysokości 6.000 m. Badacz stanął na 3 szczytach (ponad 6.000 m) oraz przeprowadził liczne badania nad wielkimi lodowcami będącymi w szybkim ruchu. P. M. 1923. z. 1—2.

Ward Kingdom, posuwając się w podróży naukowej między Mekongiem a Irawaddi drogą ks. Henryka Orleańskiego i majora Bailey'a, odkrył kilka nieznanych lodowców i dwa nowe rodzaje rhododendronu. Zbiór botaniczny, który zawiera jeszcze i inne nieznanne do dziś rodzaje roślin, przesłał do Kew'u i Edynburga. P. M. 1923. z. 1—2.

Polska ekspedycja naukowa do Sjamu (patrz mapka 109 str.). Prof. dr. Sawicki donosi, iż z początkiem kwietnia utworzyła się w morzu południowo-chińskim, w odległości około 100 km od wybrzeża Annamu, niespełna 40 km na południe od wyspy Pulo Cecir de Mer, na 10° 10' N i 109° 20' E nowa wyspa wybuchowa, mierząca w tej chwili około 800 m długości, 33 m wysokości. Wyspa ta zmienia się w dalszym ciągu pod wpływem trwających dalej wybuchów. Wznosi się ona z morza około 100 m głębokiego, na pograniczu płytkiego szelfu i głębin kilkutyśięcometrowych właściwego Nan-haj, jako dowód trwających tu jeszcze ruchów skorupy ziemskiej.

W ostatniej chwili otrzymujemy wiadomość od prof. L. Sawickiego, że po dwumiesięcznych badaniach morfologicznych i antropogeograficznych opuścił Sjam i znajduje się w drodze powrotnej do Krakowa. Przyjazd spodziewany pod koniec lipca. Towarzyszący prof. Sawickiemu dyrektor Państwowego Instytutu Meteorologicznego, prof. dr. Gorczyński Wład., przerwał podróż, udając się na dalsze 3-tygodniowe badania aktynometryczne na Jawę, wskutek czego powróci do Warszawy w drugiej połowie sierpnia.

Afryka. Komunikacja przez Saharę. W związku z notatką, umieszczoną w III i IV zeszytce „Wiadomości Geogr.“, str. 62 u dołu: „P. A. T. donosi“ i t. d., jesteśmy w możności podać kilka szczegółów wyjaśniających genezę ekspedycji. Mimo żywych dyskusyj nad projektami linii kolejowej, przecinającej Saharę (Igli—Tosaye) i transmauretańskiej (Marakesz—Dakar) dążyli Francuzi do rozwiązania problemu komunikacji w sposób, który czyniłby zbędnym kładzenie torów kolei żelaznej. Wyzyskując doświadczenia z czasów wielkiej wojny, zastosowano automobile-czołgi i jak widać z komunikatu z wynikiem pomyślnym. Marszruta biegła z Tuggurt przez In-Salah, następnie wielkim łukiem wzdłuż wyżyny Hoggar do miejscowości Burem nad Nigrem, 250 km poniżej Timbaktu. Długość drogi wynosiła około 3.200—3.400 km.

Przebieg ekspedycji: 7 grudnia 1922 opuściła wyprawa Tuggurt (kończącą stację kolei Biskra) i posuwając się via Wargła—In-Salah osiągnęła 4 stycznia Niger, przybывая 71 do Timbaktu bez najmniejszego wypadku. Przeciętnie jechano z szybkością 160 km dziennie, t. j. 30 km/godz. 5 marca w drodze powrotnej ekspedycja dotarła do m. Wargła. W drodze mieli podróźni liczne przeszkody do zwalczania, jak np. samum, napad Beduinów, olbrzymie przestrzenie piaszczyste i bezwodne pustynie. La G. 1922, październik-listopad.

Afryka Połud.-Zach. W czasopiśmie Towarzystwa Geogr. Berlińskiego Z. d. G. f. E. 1923, z. 1—2 ogłosił Maack Reinhard wyniki swych prac topograficznych w SW Afryce, które zmieniają dotychczasowe poglądy i rzucają nowe światło na hypsometrię wzmiankowanego obszaru.

Uchodzące do tej pory na najwyższe wzniesienia w kraju Damara szczyt Omatako (znaczony 2.680 m, wynosi istotnie 2.289 m) i szczyt Auas (2.484) ustępują „Brandberg’owi“ (znany u Hotentotów pod nazwą Dau-nas, zaś u Herero jako Omukuruvaro), położonemu pod 21° 10' pld. szer. geogr., a 14° 30' wsch. dług. geogr., oznaczanemu do tej pory wysokością 1.150 m, dochodzącemu zaś według Maacka do 2.606 m wysokości.

W ten sposób najwyższe wzniesienie SW Afryki znajduje się w pldniowym Kookoveld w pobliżu wewnętrznego brzegu Namibu w pustynnym otoczeniu.

Masyw Brandberg’u ma charakter góry wyspowej. Zbudowany z granitu o średnicy 20—25 km i przeciętnej wysokości 200 m stanowi wypreparowany lakkolit, intruzję w gnejsy i łupki starego kałłuba afrykańskiego. Stromościenny i przepaścisty charakter zboczy N, E i S zdaje się potwierdzać mniemanie Maacka.

Ameryka. Z polecenia Akademji Umiejętności w Cordowie (Argentyna) badał prof. dr. Oskar Schmieder ślady zlodowacenia dyluwjalnego na 6.100 m wysokim Nevado de Chani, będącym kulminacją pasma Kordyljerów pomiędzy Salinas Grandes de Jujuy na W a Quebrada de Humahuaca na E w płncno-argentyńskiej prowincji Jujuy.

Na wysokości 4.500 m na wschodniej stronie masywu stwierdził moreny ostatniego zlodowacenia; wyżej dwie moreny, pochodzące z czasu regresji lodowca, z tych młodsza na wysokości 4.800 m. Zachodnie zbocza nie wykazują najmniejszych śladów zlodowacenia. Chani nie ma dziś lodowca, ma jednak wieczne śniegi. Z faktu rozłożenia śladów glacialnych i analogii do stosunków dzisiejszych wnosić można, że opady atmosferyczne pozostają w zależności od wiatrów: wschodniego i pół-wschodniego. Z. d. G. f. E. 1922, z. 7—10.

Badania antropo- i etnologiczne w Ziemi Ognistej. Misjonarz Gusinde M., zastępca dyrektora muzeum etnogr.-antropologicznego w Santiago de Chile, przedsięwziął w latach 1919, 1920 i 1921/22 trzy wyprawy do Ziemi Ognistej dla zbadania tamtejszej ludności, będącej na wymarcu.

Biorąc język i sposób życia (zwyczaje, obrzędy i religia) za podstawę, wyróżnia G. cztery odrębne szczepy:

1. Szczep Yagan, t. zw. Yamana mieszka najdalej na S. Są oni wędrownymi rybakami o budowie skarłowaciałej, nieprawidłowo rozwinięci (nogi gorzej rozwinięte niż ręce). Religia ich według badań G. opiera się na podstawie monoteistycznej. Mają dużo ciekawych obrządków. Liczba ich wynosi 74 osób (nielicząc mieszkańców).

2. Szczep Alakaluf mało znany, zresztą ze sposobu życia bardzo zbliżony do Yaganów, mieszka od Y. na NW. Różnią się dialektem. Studja nad tym właśnie szczepem mają być przedmiotem najbliższej wyprawy O. G.

3. Na N i E Ziemi Ognistej mieszka lud, żyjący z myśliwstwa, szczep Ona w liczbie 270—280 głów. Wogóle są oni nieufni i zamknięci.

4. Należy wspomnieć o mieszkańcach SE cyplu Ziemi Ognistej Hush, Haush, znanych od 15 lat zaledwie. Pomimo, że językowo nie rozumieją się zupełnie ze szczepem Ona, to jednak wykazują nadzwyczajne pokrewieństwo kulturalne, przyczem twierdzą, że ich kultura jest starszą, niż szczepu Ona. Szczep Hush reprezentowany jest przez 5 osobników.

Podróż do południowej Ameryki. Docent prywatny dr. Otto Maull z Frankfurtu n./M. wyjechał do stanów brazylijskich: Rio de Janeiro, San Paulo, Minas Geraes i Espirito Santo celem zbadania ich pod względem morfologii i kultury.

Ziemia Baffina. Od jesieni 1921 znajduje się na obszarach, położonych na pld.-zachód od kraju Baffina, wyprawa pod kierownictwem Donald Mac Millan'a. Ekspedycja zimowała w zatoce Bowdoin (w porcie tego samego nazwiska) na pld.-zachodnim cyplu kraju Baffina, przyczem przedsięwzięto kilka wycieczek w głąb kraju. Osiągnięto jezioro Amadjuak, gdzie zastano bardzo bujne życie ptactwa. W lecie 1922 ekspedycja zbadała kanał Fox'a, posuwając się okrętem aż do jego pńcnego wylotu. Do jednej z ciekawszych zdobyczy wyprawy zaliczyć należy fakt, że zachodni brzeg kraju Baffina sięga znacznie dalej na wschód, według zdjęć ekspedycji, aniżeli dotąd przyjmowano.

W okolicy portu Norman nad dolnym Mackenzie odkryto w 1920 pokłady oleju skalnego. Badania kontynuowane w 1921 doprowadziły do stwierdzenia występowania złota, srebra, ołowiu, cynku i żelaza. Obecnie prowadzi się intensywną pracę w kierunku udostępnienia wzmiankowanego obszaru. Zdjęcia kartograficzne i geologiczne są w toku. T. G. J. Październik 1922.

Okolice polarne. Badania prowadzone przez Knud Rasmussen'a, mające na celu stwierdzenie przez niego postawionej hipotezy o istnieniu „śródlądowych Eskimosów“ (Binnenland-Eskimos), uwieńczone zostały pomyślnymi rezultatami. Odkrył na płn.-wschód od jeziora Yathkied trzy do tej pory zupełnie nieznanne szczepy o bardzo prymitywnej kulturze materialnej i duchowej, żyjące z myślistwa, a które według wszelkiego prawdopodobieństwa nie zamieszkiwały nigdy wybrzeża. W ten sposób teoria Steensbys'a, przypisująca tym właśnie okolicom charakter punktu wyjścia dla szeregu wędrowek dzisiejszych Eskimosów nadbrzeżnych (Płn. wybrzeża Ameryki, arktycznego archipelagu amerykańskiego i Grenlandji), została potwierdzoną. G. Z., z. 1, 1923.

Przy wyspie Wrangell'a zimowała w lodzie ekspedycja Amundsen'a; sam kierownik przebył zimę w osadzie Wainwright w pobliżu Point Barrow na płn. cyplu Alaski, nosząc się z zamiarem osiągnięcia bieguna zapomocą samolotu, prowadzonego przez podpor. Omdahl'a. Amundsen planował przelot nad biegunem i lądowanie w Szpicbergen (a nie jak początkowo w kraju Granta na płn. zachód od Grenlandji). Z ostatnich doniesień dzienników wynika, że Amundsen wogóle projekt swój zarzucił. G. Z., z. 1, 1923.

Amundsen w lecie wybiera się w nową podróż do bieguna północnego („Pat“ Czas 15 IV 1923).

Kapitan Bernier wyruszył z polecenia rządu kanadyjskiego na okręcie „Arctic“ w kilkuletnią podróż polarną w arktyczny płn.-amerykański archipelag (na północ od Labradoru). Między innymi ma się zająć studjami nad zwyczajami handlu futrami. La G. 1922 listopad.

Z końcem października 1922 nadeszła wiadomość od ekspedycji Stefansson'a, że okręt, wysłany przez niego we wrześniu z Nome celem przewiezienia prowiantu dla oddziału, stojącego na wyspie Wrangell'a, zamarzł w nieznaczej odległości od brzegów Syberji i jest pędzony na płn.-zachód. Załoga wyspy Wrangell'a nie jest zagrożona, będąc obficie zaopatrzoną w amunicję; los jednak okrętu budzi pewne obawy. G. Z., z. 1, 1923.

Morza. Ekspedycja Shakleton-Rowett powróciła 15 października 1922 na okręcie „Quest“ do Anglii. W czasie podróży z Południowej-Georgji do Kapstadtu badano wyspę Gough (Diego Alvarez), leżącą na płn.-wschód od wyspy Tristan da Cunha. G. Z., z. 1, 1923.

Australja. W maju 1922 ruszyła z Adelaidy ekspedycja naukowa (automobilowa) pod kierownictwem naukowem ornitologa kapitana Withe i dotarła szczęśliwie do miejscowości Darwin

przez Alice Springs, przebywszy około 3.000 km. Tą samą drogą wracano, przyczem najznaczniejszą trudność sprawiały obszary zalane. (Wyprawa zorganizowaną była prywatnym sumptem Mc Cul-lum'a, członka pldaustralijskiego parlamentu). P. M., 1923, z. 1—2.

VII. Wiadomości drobne (*Informations courantes*).

Z *geografii politycznej płnc.-wschodnich granic Rzeczplitej*. W związku z przeprowadzonym przez Radę Ligi Narodów w dniu 2 lutego 1923 r. ostatecznym ustaleniem granicy polsko-litewskiej, podajemy poniżej geogr.-polityczny rozwój wypadków od wybuchu w r. 1918 rewolucji do zapadnięcia wzmiankowanego rozstrzygnięcia.

Opuszczone przez Niemców pobitych na zachodzie, okupowane na zasadzie traktatu brzeskiego obszary wschodnie zajęli bolszewicy, wkraczając do Wilna i Grodna. Podjęta przez wojska polskie z końcem zimy 1919 r. ofensywa doprowadziła do zajęcia Wilna (w dn. 19 IV) i odrzucenia bolszewików za Dźwinę i górny Dniepr. Orędziem z dn. 22 kwietnia 1919 pozostawił Józef Piłsudski, ówczesny Naczelnik Państwa i Naczelnny Wódz, ludności tamt. swobodę zadecydowania o swej przynależności państwowej.

Koalicja, mając traktatem wersalskim zastrzeżone prawo ingerencji w kwestjach delimitacji na wschodzie — w oczekiwaniu rozwoju wypadków w Rosji — oznaczyła dn. 18 VII 1919 t. zw. linię Foch'a, biegnąca wzdłuż Niemna i torem kolejowym Grodno-Wilno-Dźwińsk, linię, rozgraniczającą działania wojsk polskich i litewskich.

T. zw. linia z 8 grudnia (data zapadłego postanowienia 8 XII 1919) miała charakter tymczasowej granicy na płnc.-wschodzie. Przebiegiem swym obejmując Białostockie, pozostawiała płncną część Suwalszczyzny Litwie. Dla ścisłości dodać należy, że granica ta nie przesądzała losu terytorjów nią nie objętych.

Spory, co do przyszłego politycznego stanowiska Polski w stosunku do ziem litewsko-białoruskich, toczące się pomiędzy zwolennikami federacji a inkorporacji (za którą się zresztą i Sejm wypowiedział), stały się bezprzedmiotowe wobec zajęcia przez armję czerwoną dn. 14 lipca 1920 roku Wilna, wkrótce zaś potem Grodna (20 lipca) i zagrożenia Warszawy.

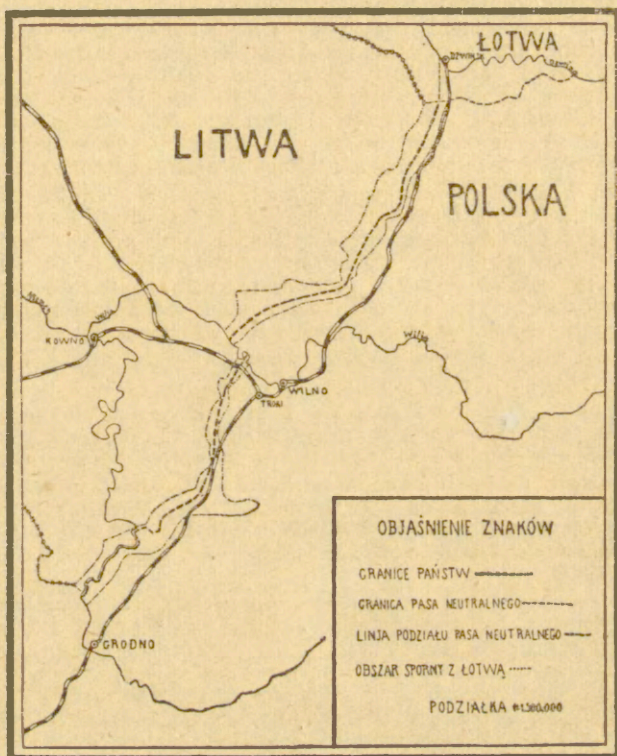
Za cenę oddania Wilna Litwie i cofnięcia się, względnie nie przekraczania linii z 8 XII, znanej pod nazwą linii lorda Curzona (warunki traktatu w Spaa z dn. 10 lipca 1920 r.) zyskała Polska problematyczną pomoc koalicji.

Z drugiej strony, pozyskana przez bolszewików, odstępujących jej Wilno z okręgiem (pokój z dn. 12 VII), Litwa zaatakowała ścigające pobitych bolszewików, wojska polskie. Interwencja Ligi Narodów, wdrożona na prośbę Polski, doprowadziła do zawieszenia broni i przeprowadzenia linii demarkacyjnej (pozostawiającej Wilno po stronie litewskiej) pomiędzy Polską a Litwą na zasadzie układu w Suwałkach z dn. 7 października 1920. Układ ten, niuznany przez armję gen. Żeligowskiego, składającą się w znacznej części z mieszkańców Wileńszczyzny, stał się bezpośrednim powodem do zbuntowania się u wzmiankowanych oddziałów, które 19 X 1920 na własną rękę zajęły Wilno. Generał Żeligowski powołał natychmiast do życia t. zw. Rząd Litwy Środkowej. Postanowieniem Ligi Narodów z dn. 28 X 1920 o przynależności państwowo-politycznej Litwy Środkowej rozstrzygnąć miał plebiscyt, którego organizację powierzono komisji pod kierunkiem pułk. Chardigny. Projekt ten jednak wskutek niechęci Litwy 3 III 1921 zarzucono i zdecydowano się na bezpośrednie rokowania pod przewodnictwem Hymansa. W związku z tem przeprowadzono dn. 17 XII 1920 pas neutralny, który, przecinając linię kolejową Grodno—Wilno, uniemożliwił bezpośrednie połączenie Warszawa—Wilno. Przedstawiony w ciągu rokowań (20 V 1921) projekt Hymansa (Wilno i Litwa jako dwa autonomiczne kantony wchodzą w kontakt z Polską) został przyjęty przychylnie przez Polskę, żądającą jedynie dopuszczenia delegatów Wileńszczyzny; Litwa natomiast odmówiła udziału w dalszych obradach.

Rozpoczęte na wniosek Ligi Narodów ponowne pertraktacje, znowu się rozbiły, odrzucone zarówno przez Polskę i Litwę. (Projekt Hymansa z dn. 3 IX 1921 Wilno z obszarem, powiat Dzisny i Wilejki, jako autonomiczny kanton Litwy, mającej bezpośrednio z Polską pertraktować co do połączenia się).

Na posiedzeniu Ligi Narodów z dn. 13 I 1922 stwierdzono bezowocność zabiegów. Rząd polski postanowił rozwiązać kwestję drogą wypowiedzenia się ludności.

Mapa północno-wschodnich granic Polski.

W związku z tem odsonił się dawny spór o prawno-polityczny charakter połączenia. Poprzedni zwolennicy federacji z Litwą chcieli ziemi Wileńskiej nadać autonomję, aby na przyszłość umożliwić porozumienie z Litwą, oraz ze względu na koalicję, protestującą przeciwko prostej inkorporacji, przeciwnicy zaś żądali włączenia jako integralnej części Polski. Na tem tle przyszło do nieporozumienia, gdy Naczelnik Państwa zażądał, aby wybory do Sejmu Litwy Środkowej rozstrzygnął i na obszar powiatów brastawskiego i lidzkiego, wcielonych już do Polski, aby w ten sposób zabezpieczyć się przeciwko zarzutom co do prawnego posiadania ich przez Polskę. Sejm większością rzecz rozstrzygnął i powiaty lidzki i brastawski udział w wyborze postów wzięły. Wybory odbyły się 8 I 1922 przy 64% udziale uprawnionych do głosowania; sejm, który zajął się tylko kwestją stosunku do Polski, zebrał się w Wilnie 3 lutego. Prawie wszystkie stronnictwa oświadczyły się za inkorporacją, i wysłały z pośród siebie delegację, złożoną z 20 postów do Warszawy, celem ostatecznego załatwienia sprawy.

Przy podpisaniu jednak aktu inkorporacji, przedłożonego przez rząd polski, połowa postów wileńskich odmówiła podpisu. Dopiero po pewnym czasie trudności udało się usunąć i sejm polski akt włączenia Wileńszczyzny do Polski jednomyślnie zatwierdził (24 III 1921). Pozostała jeszcze troska o uznanie tego aktu przez mocarstwa zachodnie i niezafatwiony pas neutralny.

Pas neutralny Rada Ligi Narodów na wniosek p. Saury podzieliła w dn. 2 lutego b. r. między Polskę a Litwę. Z całego obszaru, liczącego około 8.000 mieszkańców, w czem blisko 2.000 Litwinów, 300 Żydów, reszta Polaków, Polska otrzymała tylko $\frac{1}{3}$, Litwa $\frac{2}{3}$ wraz z polskimi gminami: Szyrwintami i Giedrojciami. Przyznano nam jednak ważną linię kolejową Wilno—Grodno. Linia podziału rozpoczyna się od wsi Podkamień, biegnie Niemnem, następnie Merczanką, wzdłuż linii kolejowej Wilno—Grodno, aż do Wilji, poczem jej prawym brzegiem aż do miejscowości Podworzanie, dalej przez Kierniówkę, Ikridy, jez. Orany, Santoki, Żółkinie, Ormiany, aż do Giryniec; od Giryniec aż do granicy łotewskiej linia podziału idzie wzdłuż dotychczasowej linii demarkacyjnej w pasie neutralnym.

Prawne uznanie uchwały sejmu warszawskiego z dn. 24 marca 1921, t. zn. wcielenia Wileńszczyzny do Polski, przez mocarstwa zachodnie zostało pomyślnie załatwionem w dn. 14 marca b. r. przez uznanie granic wschodnich Rzeczypospolitej, wytyczonych pokojem ryskim. W ten sposób posiadamy już wszystkie granice ustalone i uznane na terenie międzynarodowym, pozostaje jedynie spornym obszar kilku wsi położonych po lewym brzegu Dźwiny a zajętych przez Łotwę i sprawa Jaworzyny. T. B.

Rumunja państwem środkowo-europejskiem. Według opinii profesora geografji z Liège, J. Halkin'a Rumunję, powiększoną o Transylwanję, Bessarabję i Bukowinę, należy zaliczać do państw Europy centralnej, a nie do państw bałkańskich. Towarzystwo geograficzne rumuńskie zgadza się z opinią profesora belgijskiego, i uważa Rumunję za państwo środkowo-europejskie.

Samodzielny kraj: Wiedeń. Wiedeńska Rada Miasta powzięła jednogłośnie uchwałę dn. 29 grudnia 1921, mocą której Wiedeń stanowi samodzielny kraj. Rozdział pomiędzy Wiedniem a Austrią Dolną — jako krajami, wchodzącymi w skład Republiki Austriackiej — wszedł w życie z dniem 1 stycznia 1922.

Prace nad ustaleniem granicy fińsko-rosyjskiej. Na mocy traktatu zawartego w Dorpacie w r. 1920 między Rosją a Finlandją uległy granice fińskie przesunięciu w kierunku wschodnim. Celem ustalenia przebiegu granicy zorganizował i poprowadził prof. Bonsdorff, dyrektor Instytutu geodezyjnego w Helsingfors, ekspedycję delimitacyjną, która wyruszyła 15 października 1921 i trwała 5 miesięcy. W wyprawie brała również udział komisja rosyjska. I. Cz-a.

Zmiany polityczne w Azji. „Republika Dalekiego Wschodu“ przystąpiła formalnie do Rosji sowieckiej. Stoi to według wszelkiego prawdopodobieństwa w związku z opróżnieniem przez Japonję poprzednio obsadzonej linii wschodniej. Wojska sowieckie wkroczyły do Władywostoku z końcem 1922 r. W tym samym czasie Japonja opróżniła w myśl postanowień Waszyngtońskich Kiao-czao.

Triangulacja rzeki Urugwaj. W związku z ratyfikacją układów pomiędzy Argentyną a Urugwajem odnośnie co do przeprowadzenia pomiarów triangulacyjnych nad rz. Urugwaj rozpoczynają wojsk. instytuty geogr. obu państw pracę. Teren rozciąga się od ujścia rz. Cuareim do Urugwaju i tego ostatniego do Rio de la Plata. Sposób triangulacji ujęto tak, by na jej podstawie skonstruowana mapa miała podziałkę 1 : 1000000.

Rektyfikacja granic na większą skalę miała miejsce w lecie 1922 w wschodniej Afryce. Układem londyńskim z r. 1915 zobowiązała się Anglja do odstąpienia Włochom graniczącej z ich kolonją (Somalja), wschodniej części Brytyjskiej Afryki Wschodniej (Kenya Colony), wzamian za co Włochy wzięły udział w wojnie światowej po stronie Państw Sprzymierzonych. — W roku 1920 ustalono bliżej przebieg granic na wzmiankowanym obszarze, którego objęcie przez Włochy przeciągnęło się do czerwca 1922.

Terytorjum przyznane Włochom o powierzchni 80—90.000 km² sięga od Juby na E do linii Unsi i Ras Chiamboni na wybrzeżu. W ten sposób Włosi stają się panami całej doliny rzeki Juby oraz wybrzeża o długości 120 km z portami: Kismayu i Durnford (Dundford). Pierwszy z nich jest końcowym etapem drogi karawanowej, wiodącej do pdniowo-abisyńskiej Borany, skąd transportuje się bydło, miedź i gumę. Sama zaś rzeka (Juba) pozwała na uruchomienie zakładów nawadniających. G. Z. z. 1 1923

Wyspy św. Pawła i św. Piotra. Kolportowana w prasie w lecie 1922 r. wiadomość o odstąpieniu przez Brazyliję na rzecz Portugalji wysp św. Pawła i Piotra nie potwierdza się. Natomiast rząd brazylijski nosi się z zamiarem nazwania tych wysp nazwiskami lotników portugalskich (Cabral i Cousinho), którzy lecąc z Portugalji, na wyż wzmiankowanych wysepkach lądowali. La G. listopad 1922.

O port polski. W związku z szykanami i trudnościami, na jakie natrafia w porcie Gdańskim handel polski, podnoszono w ostatnich czasach myśl stworzenia portu konkurencyjnego w Gdyni — a nawet w Tczewie — przy czym połączenie kanałem przeprowadzono-by środkiem ujściem Leniwki. Port ten leżałby 40 km bliżej aniżeli Gdańsk, zaś około 70 od projektowanego w Gdyni, finansowo zaś plan tczewski jest korzystniejszy (bo tańszy). Budowa wymagałaby 4 lat. P. i T. 1923, z. IV.

Projekt budowy drogi z Krakowa do Ojcowa wchodzi w stadium realizacji. Ostatnio na posiedzeniu 6 kwietnia b. r. w dyrekcji okręgowej robót publicznych zawieszono spółkę drogową, dzięki czemu finansowe pokrycie jest zapewnione. Dodać należy, że na tej samej przestrzeni wojskowość ma zamiar kłaść kolejkę wąskotorową, a powiat olkuski buduje drogę z Olkusza przez Skałę do Stomniczek.

Realizacja tych planów obok bardzo wielkiego znaczenia gospodarczego (aprowizacja m. Krakowa) pozwoli na łatwiejsze prowadzenie wycieczek w niedostępnym dziś, a tak ciekawy obszar krak. Jury.

Projekt komunikacji elektrycznej Kraków—Katowice omawiano z końcem kwietnia na konferencji w magistracie miasta Krakowa. W celu szybkiej realizacji projektu (w konferencji brali udział: delegaci krak. Izby handlowo-przemysłowej, Rady m. Krakowa, starostw: krakowskiego, chrzanowskiego, oświęcimskiego i katowickiego, jakoteż reprezentanci wielkich firm przemysłowych z Jaworzna, Sierszy, Trzebini, Szczakowej i Mysłowic) ma powstać spółka akcyjna — która zajmie się sfinansowaniem i budową (do której plany przygotować ma prezydent m. Krakowa), podczas gdy przemysłowcy oświadczyli gotowość przyścia z pomocą zarówno finansową, jak i w materiale budulcowym.

Nie należy wątpić, że wzmiankowana linja wzmoże ruch i rozszerzy sferę wpływu m. Krakowa na zachód na Zagłębie Górnośląskie w stopniu doskonałym, niż to dziś ma miejsce. („Naprzód“ Nr. 102, z dn. 29 IV 1923, Kraków).

Stosunki komunikacyjne w Albanji. Uboga Albanja posiadała przed wojną bardzo szczupłą i skąpą sieć dróg i dopiero w czasie wielkiej wojny Włosi szczególnie przyczynili się do rozbudowy dróg i kolei żelaznych. Obecnie rząd włoski projektuje przeprowadzenie międzynarodowej linii kolejowej, dzięki której Włochy uzyskałyby lądowe, bezpośrednie połączenie z Konstantynopolem.

J. Cz-a.

Komunikacja okrętowa Kapellskär—Abo, proponowana jeszcze przed wojną przez P. Staffing'a, nie dochodzi z powodu odmowy Finlandji do realizacji. Projekt ten, wyzyskujący maksymalne wżęzenie zatoki Botnickiej, pozwala na skrócenie czasu podróży (Sztokholm—Petersburg) z 40 na 19 godzin. — Nowa ta droga stanowić miała człon arterji handlowej angielskiej najwęższej daty a biegnącej z Londynu via Hull—Gotenburg—Kapellskär—Abo—Petersburg do Pekinu.

Drugi tunel przez Simplon uruchomiono 16 października z. r., odbywa się przezeń komunikacja ze Szwajcarii do Włoch, podczas gdy z pomocą starszego utrzymuje się ruch w kierunku przeciwnym.

Państwowy Urząd Niemiecki dla zdjęć kartograficznych (Reichsamt für Landesaufnahme) powstał ze scentralizowania w Ministerstwie dla Spr.

Wewn. pracy kartograficznej, pełnionej uprzednio przez wojskowe zakłady (n. p. preussische Landesaufnahme). Pozostające na etacie Sztabu Generalnego biura kartograficzne przeszły z dniem 1 października 1919 na etat Minist. dla Spr. Wewn. Do czerwca 1921 stosunki były bardzo dla pracy niekorzystne, a to z powodu demobilizacji, braku etatu personalnego, rozrzużenia biur po mieście i t. p. niedomagań natury technicznej, co w sumie spowodowało znaczną niższą produkcję.

Dopiero ustawa z dn. 11 czerwca 1921, regulując etaty: personalny i materiałowy, oraz określając ściśle stanowisko urzędu w hierarchji biurokratycznej, wpłynęła na poprawę sytuacji i zmianę na lepsze. Dążeniu do centralizacji stanęły na przeszkodzie Bawaria i Wirtembergia, zachowując odrębne biura. Dla ujednostajnienia pracy zorganizowano 26 października 1920 konferencję, na której stworzono referat dla spraw ze zdjęciami kartogr. związanych przy Minist. dla Spr. Wewn. Referentowi przydzielono do pomocy „Radeę“, w skład której wchodzi przedstawiciele fachowi i rządów krajowych. Tą drogą spodziewa się kierownictwo uzyskać jednolitość akcji. Jest rzeczą znamionną, iż główny nacisk spoczywa obecnie na dostosowaniu produkcji do potrzeb gospodarczo-handlowych, oraz na dążeniu do technicznej doskonałości.

Metody stosowane w hypsometri Himalajów. O metodach oznaczania szczytów w Himalajach pisze w P. M. 1923 z. 1—2 B. Dietrich. Na mapach Indji wprowadzone są dla oznaczania szczytów cyfry i litery. Wyjątek stanowi Mt. Everest ze względu na znaczną popularność. W r. 1851 zaprowadzono porządkowe numerowanie, które wskutek nowych odkryć i konieczności wstawiania nowych liczb, okazało się niepraktyczne. Montgomerie wprowadził w r. 1856 metodę numerowanych lier (n. p. Karokorum szczyt 1, 2, i t. d. K¹, K², K³, albo Nepal N¹, N² i t. d.). W roku 1909 rozpoczęto jednak prace na zupełnie innej zasadzie: kraj cały podzielono na 4° pola (te dostają liczby), każde z pól na 1° obszary, znaczone literami, wewnątrz zaś obszaru numeracja porządkowa (n. p. Mt Everest 72 J 37). W celu uniknięcia nieporozumień planuje się wydanie mapy, uzgadniającej nomenklatury szczytowe według wszystkich metod.

Mapa zachodniej Sahary. Kapitan francuski Angiéras opublikował mapę zachodniej Sahary między 18°—35° płn. szer. geogr. a 0°—18° zach. dług. geogr. od Paryża. Mapa ta opiera się na pomiarach, poczynionych przez autora w czasie jego podróży z Tabelbala do Atar. Są to obszary prawie zupełnie bezwodne, a na płn.-zach. od Timbaktu zupełnie niezbadane. La G. styczeń 1923.

Kościć przedhistoryczny znaleziony został w północnej Afryce w czerwcu 1922 przez Duncana Simpson'a w starej kopalni złota w Rodezji (Gwanda). Leżał on pod 7 m masą skalną. Obok znajdował się młot. Simpson jest mniemania, że szkielet ten należał do niewolnika, który zginął nagle zasypany przez usuwisko. Badania antropometr., przedsięwzięte na czaszce, wskazują na przynależność do plemienia Bantu, a zatem pozwalają na wniosek, że plemię Bantu było podbite przez względnie wyżej stojącą rasę (do dzisiaj w kopalniach pracują kulturalnie niższe szczepy lub nawet jeńcy wojenni; cf. Aszanti), która stosunkowo późno przywędrowała. Wszystko zaś razem wzięte, nie przemawia bynajmniej za wysokim wiekiem wzmiankowanej kopalni. P. M. 1923, z. 1—2.

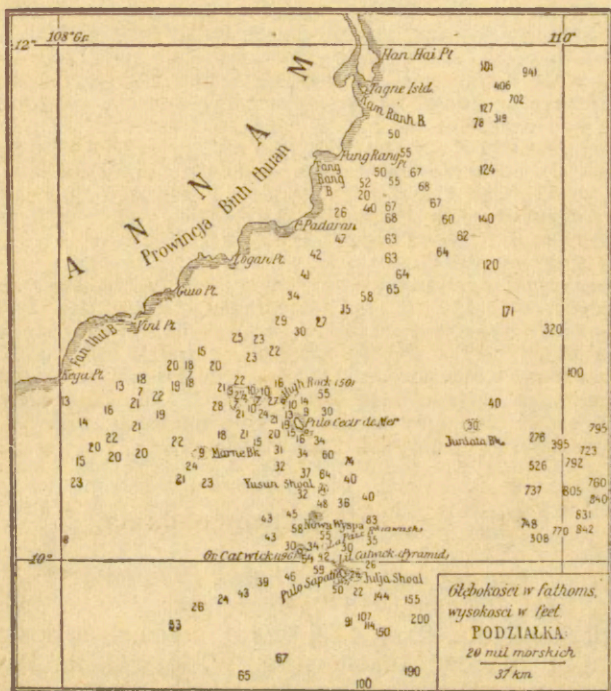
Najstarsza placówka handlowa na Zachodzie. Na prawym brzegu dawnego biegu rz. Guadalquivir, oddalonym kilkanaście km na N od dzisiejszego jej koryta, natknęli się prof. Schulten i dr. Jessen na ruiny większej, starej miejscowości (Tartessos), która ich zdaniem będąc najstarszą placówką handlową na zachodzie, odpowiadałaby biblijnemu miastu Tarszisz, pozostającemu w stosunkach handl. z Fenicjanami na 1200 lat przed nar. Chr. G. Z. z. 1, 1923.

Wybuch wulkanu i trzęsienie ziemi w Chile. W obszarze źródełk Rio Rininahue pomiędzy jeziorami Ranco i Puychue pod 40° 30' pld. szer. geogr. w Kordyljerach, prowincji chilijskiej Valdivii (ściśle w jej części pd.-wschodniej) miał miejsce w grudniu 1921 wybuch wulkanu. Lawa spłynęła dwoma znaczniejszemi strumieniami, jeden po wschodniej, drugi po przeciwnej stronie górnego biegu Rininahue w kierunku północnym. Materiały, wyrzucone

wybuchem w powietrze, a uniesione wiatrem stwierdzono na obszarze jeziora Nahuelhuapi (100 km na pd.-wschód od miejsca wybuchu).

O ile zjawisko to nie wyrządziło szczególnych szkód, nawiedzając okolice niezamieszkałe, o tyle katastrofalny przebieg miały dwa trzęsienia tektoniczne, które skonstatowano 12 i 17 listopada pomiędzy 30° 30' a 26° 30' pd. szer. geogr. na wybrzeżu w środkowym Chile.

Trzęsienie, mając epi-centrum w rowie Atacama, wytworzyło fale zalewowe, które poważnie zniszczyły dwa miasta La Serena i Coquimbo. Szkody wywołane falą przewyższają skutki trzęsienia. Liczba ofiar znalezionych

Nowa wyspa w morzu Chińskim.

Patrz ustęp VI strona 100.

12 listopada dochodzi 1100 osób — nie licząc uniesionych falą. Pogłoska o zatonięciu okolicznych wysp stwierdzoną nie jest. Źródeł jej szukać należy w niemożności uzyskania połączenia telegrafem iskrowym z Chile. Z. d. G. f. E. 1922, z. 7—10.

Nowa wyspa. Wskutek ostatnich wybuchów wulkanicznych na oceanie Spokojnym wynurzyła się z głębin morskich w pobliżu Indochin nowa wyspa o 400 m średnicy a 35 m wysokości nad powierzchnią morza. Nowa wyspa położona jest w odległości około 60 mil morskich od lądu azjatyckiego, pod 10° 10' szerokości północnej i pod 108° 59' długości wschodniej od Greenwiche. Nowe Drogi, Łódź Nr. 16, 15 IV 1923.

Opady atmosferyczne na Saharze. Znane jako ubogie w opady, względnie wręcz suche obszary płnecnego pogranicza Sahary, nawiedzone zostały katastrofalnymi opadami i powodzią. Linja kolei żelaznej na przestrzeni Biskra—Tuggurt uległa zalaniu i doznała uszkodzenia w pięciu punktach. W dwóch miejscowościach, gdzie deszczu wogóle od roku 1917 nie notowano, ofiarą żywiołu padły mieszkania i siedziby Beduinów.

Ślady nieszczęśliwej ekspedycji Tessem-Knudsen. Port Dickson, leżący w zachodniej Syberji u ujścia rzeki Jenissej, zawiadomił o znalezieniu przed-

miotów i ciał Tessem'a i Knudsen'a, towarzyszy Amundsena u ujścia rzeki Pjasiny na wschód od zatoki Jenissejskiej. G. Z. z. 1 1923.

Burowie w Patagonji. Postanowieniem z dn. 28 kwietnia 1902 zadecydował rząd argentyński urządzenie kolonii Comodoro Rivadavia nad rzeką Chubut w Patagonji, dla tych emigrantów Burów, którzy wskutek przegranej wojny, nie mogąc się z losem pogodzić, pragnęli opuścić płd. Afrykę. W latach 1902—1905 przybyli emigranci w czterech partjach. Szczególną trudność przedstawiał brak wody. Podczas wierceń, przedsięwziętych dla znalezienia wody, natknięto się 13 grudnia 1907 na olej skalny, który to fakt zapewnił już dobrobyt gospodarczy kolonii. Od roku 1905 posiada kolonja kościół i szkołę, elektrykę, gaz, wodociągi, tramwaj i t. p. W latach 1915—22 zawarto 50 małżeństw, ochrzczono 225 dzieci. P. M. 1923, z. 1—2.

Schronisko nadmorskie w Pucku stanie, jeśli całe społeczeństwo polskie doceni jego wagę i znaczenie. Jeżeli stanie sumptem społeczeństwa, to fakt ten będzie jednym z dowodów, że zaczynamy doceniać ważność morza polskiego i jego znaczenie dla młodej naszej państwowości. Z radością notujemy fakt powstania Komitetu Budowy schroniska nadmorskiego w Pucku, reprezentowanego na zewnątrz przez dra Pawłowskiego Stanisława, prof. geogr. Uniw. poznańskiego, i Śląskiego Bolesława, radcę Prokuratorji Generalnej w Poznaniu. Składki należy przesyłać pod adresem p. B. Śląskiego, Poznań, Szamarzewskiego 36, Pg. Szk. 1923, z. 5, str. 143.

Obserwatorium narodowe — oto jedyny, godny wielkiego astronoma, hołd wdzięcznej ojczyzny. Z tego też założenia wychodząc Pierwszy Zjazd Astronomów Polskich w Toruniu, zwrócił się z odezwą, ustaloną 19 lutego 1923 w 450-letnią rocznicę urodzin Mikołaja Kopernika, do społeczeństwa, wzywając do składek i gromadzenia funduszków. Zjazd wyłonił komitet, na czele którego stanął prof. U. J. dr. Banachiewicz (Kraków, ul. Kopernika 25), upoważniony do zbierania ofiar. Nazwiska ofiarodawców podawane będą do publicznej wiadomości.

VIII. Recenzje i sprawozdania.

Geografia Europy, nap. dr. F. Fuchs i Radliński T., Lwów — Warszawa 1923, 230 str., 113 ilustr. i wyk. Jest to świeżo wydany podręcznik dla klasy 4-tej szkół średnich a dostosowany do obecnych planów Ministerstwa W. R. i O. P. Podręcznik odznacza się przystępnością oraz umożliwia przerobienie całego materiału w wyznaczonej przez plan ilości godzin. Przytem operuje najnowszymi wynikami i ustosunkowaniami politycznymi, daje doskonałe wykresy i rysunki. Dział ilustracyjny bardzo bogaty i dobrze dobrany, podaje najcharakterystyczniejsze typy krajobrazu europejskiego. Wiadomości z zakresu geografji fizycznej są dość szeroko uwzględnione, a całość odznacza się harmonją pomiędzy geografją a geologją, nie dając tej ostatniej jednak pewnego rodzaju przewagi, co jest wielką zasługą książki z punktu widzenia geograficznego. Natomiast geologją zajmuje się rozdział ostatni, omawiający najważniejsze wiadomości o budowie i ruchach skorupy ziemskiej, o różnych rodzajach gór, oraz o erach i okresach geologicznych. Wiadomości te łącznie z wiadomościami z zakresu geografji fizycznej wprowadzają ucznia w znajomość głównych elementów geograficznego opisu. Ponadto podręcznik uwzględnia etnografję i gospodarcze warunki oraz widoki. W całości książka jako rzecz nad wyraz sumiennie, celowo i skrupulatnie opracowana stoi zarówno co do metodyki,

jak i treści na wysokości zadania, zasługuje na polecenie, rozpowszechnienie i używanie w szkołach. *Dr. A. R.-G.*

(Redakcja zastrzega sobie obszerniejszą recenzję w najbliższym czasie).

Geografja Polski w formie lekcyj metodycznych przez Alojzego Milata i Teofila Skrzyпка. Podręcznik do użytku nauczycieli szkół powszechnych. Nakładem księgarni „Kresy“ w Cieszynie, z b. r.

Znajomość możliwie jak najobszerniejsza i jak najdokładniejsza „wszystkiego co nasze“ jest obowiązkiem każdego Polaka, a już podstawą miłości ziemi ojczystej jest bezsprzecznie poznanie jej geografji. Podręcznik niniejszy, który, jak autorowie w przedmowie zaznaczają, „nie wyrósł tylko z teorii, lecz poddyktowany został przez długoletnią praktykę szkolną“, zmierza do tego, aby nauczycielstwu ułatwić i skutecznem uczynić podawanie nauki geografji, aby w umysłach działwy wyrobić nie tylko znajomość kraju rodzinnego, lecz i rozniecić uczucie miłości Ojczyzny.

Program nauki geografji, choć jest oryginalnie dla 8-klasowej szkoły śląskiej ułożony, nie odbiega zbyt od programu ministerjalnego dla 7-klasowej szkoły powszechnej i z małemi zmianami nadaje się do każdej kategorii szkół.

Omówienie materiału rozpoczynają autorowie od geografji najbliższej okolicy, poczem przechodzą do poszczególnych krain, jako jednostek geograficznych, a następnie do nauki geografji całej Polski, której poświęcają najwięcej czasu i miejsca. Stopniowo i na coraz większą skalę wprowadzają pierwiastek przyczynowy, tak, że w najwyższych klasach na tle znanego materiału już łatwem jest wprowadzenie charakteru rozumowego nauki geografji, polegającego na szukaniu związków między warunkami geograficznymi a życiem roślin, zwierząt i ludzi i tym sposobem wyrabiają też ogólny pogląd i zdolność orientowania się w zjawiskach i formach geograficznych wogóle.

Geografja Polski omówiona jest w formie lekcji stopniowo i metodycznie na zasadzie stopni formalnych Herbarta, tak, że każda lekcja obejmuje: 1. wstęp t. j. przygotowanie i nawiązanie, 2. przedstawienie nowego materiału, 3. zebranie i utrwalenie, względnie porównanie i wyprowadzenie ogólnych pojęć i 4. zastosowanie. Do każdej lekcji dołączone jest również krótkie streszczenie przerobionego materiału, które nauczyciel wypisuje na tablicy przy pomocy odpowiedzi uczniów, a uczniowie wpisują do zeszytów geograficznych, przez co zakładają sobie mały podręcznik. Toku tych lekcji nie należy jednak rozumieć jako szablonu, krępującego swobodę nauczyciela, lecz jako schemat, który dla młodego i niedoświadczonego nauczyciela może być bardzo pożądanym drogowskazem.

Już w nauce o rzeczach na 1 i 2 roku nauki w najogólniejszych pojęciach życia codziennego wyrabia się najprostsze pojęcia geograficzne, jak dzień, doba, tydzień, główne strony świata, cień słoneczny i t. d. lecz właściwa nauka geografji zaczyna się od 3 roku nauki, a celem jej w tej klasie jest uzmysłowanie za-

sadniczych pojęć geograficznych, przeprowadzonych na miejscowości rodzinnej i najbliższej okolicy.

Pierwsza lekcja w kl. 3, to „Plan izby szkolnej, dająca pojęcia planu i podziałości“, 2-ga lekcja „Najbliższe otoczenie szkoły“ z pojęciami: granica, sąsiad, droga główna i poboczna (dalej pagórek i dolina, nasza rzeka, wioska rodzinna, mapa okolicy, nasze góry i t. d.) z jednostkami fizjograficznymi poprzez całą Polskę, z tokiem syntetycznym i koncentrycznym, od pojęć bliskich, prostych i łatwych do ogólnych i złożonych (przeszło 60 szczegółowych jednostek metodycznie złożonych w kilku lekcjach), z wyszczególnieniem potrzebnych środków naukowych do każdej z nich. Na ostatnim roku nauki, gdy młodzież ma już większą dojrzałość umysłową, położono nacisk przede wszystkim na stronę gospodarczą, przemysł i handel Polski, jak i jej stosunek do państw sąsiednich i t. p. W końcowej części podręcznika umieszczono spis województw polskich, z podaniem ich obszaru i liczby mieszkańców a w tem osobno ilość Polaków. Bardzo cennymi są również ćwiczenia dla wprawy i powtórzenia całości, jakoto: oznaczanie położenia i obliczenia odległości różnych miejscowości Polski, zestawienia porównawcze i opisy jako ćwiczenia stylistyczne oraz rysowanie map i szkiców.

Cały materiał z geografji Polski, podany w tym podręczniku, można w naszych szkołach wyczerpać bez pośpiechu w 3 latach t. j. w 3, 4 i 7 klasie a jest tu metodyka krótka, zwięzła, przejrzysta, najkrótszą i najpewniejszą drogą do celu prowadząca, bo oparta na wycieczkach, obserwacji, mapach i obrazach, a utrwalona rysunkiem, modelowaniem i ćwiczeniami piśmiennymi. Stosowanie tego podręcznika przy nauce geografji Polski uczyni ją zajmującą a śpiewem i przytaczaniem odpowiednich wierszy poetyckich działa na uczucie, budząc miłość ziemi ojczystej.

Książka ta jest jedynym i najnowszym podręcznikiem metodycznym geografji Polski, napisanym bardzo praktycznie, dającym bogaty materiał, zasługuje więc na jak najszersze rozpowszechnienie wśród nauczycielstwa i dlatego właśnie śmiem go Kolegom i Koleżankom do użytku szkolnego polecać. J. W.

Prace prof. Stanisława Nowakowskiego (Clark University) p. t. *Climatic Provinces of the Russian Far East in Relation to Human Activities* — przedruk z *The Geographical Review* t. XII, styczeń 1922, Nr. 1 — oraz:

The Effect of Climate on the Efficiency of the People of the Russian Far East — przedruk z *Ecology* t. III, Nr. 4, październik 1922.

Obydwie prace poruszają obecnie bardzo aktualny i dyskusowany w Ameryce problem wpływu klimatu na sprawność i wydajność pracy ludzkiej. Całe zagadnienie pierwszy poruszył Ellsworth Huntington w swych studjach „klimat i cywilizacja“ i we wspólnie z Cushing'iem opracowanych „Zasadach geografji człowieka“ wyd. 1921. W tym kierunku pracowali już uprzednio klimatolodzy amerykańscy, między niemi także Arctowski.

Huntington dąży do ustalenia klimatycznego „optimum“, w których człowiek mógłby się najlepiej i najintensywniej rozwijać. Składają się na to optimum klimatu następujące czynniki: 1. średnia temperatura poszczególnych miesięcy, 2. zmienność pogody z dnia na dzień, 3. częstotliwość burz, 4. względna wilgotność powietrza. Dalej uzupełniają się te zasadnicze czynniki wpływem: 5. długości pór roku, 6. intensywnością i ilością nasłonecznienia oraz 7. zawartością elektryczności w powietrzu. Nowakowski ilustruje te zagadnienia na przykładzie Wschodniej Syberji i stosunków klimatycznych.

Według Huntingtona najlepszą temperaturą dla sprawności ludzkiej jest 15°C. Temperatury wyższe osłabiają sprawność; to samo odnosi się do temperatur niższych, zwłaszcza poniżej 0°. Nowakowski korzystając z pewnych schematów Huntingtona ilustruje je przykładami, zaczerpniętymi z terenu dalekiego Wschodu.

Prace ilustrowane tabelami klimatycznymi i mapkami dają bardzo ciekawe wnioski nowego kierunku rozważań geograficznych, idących do syntetycznego ujęcia życia na kuli ziemskiej.

Dr. St. M-a.

„O grzędach morenowych ziemi narockiej i granicy młodszego zlodowacenia w dorzeczu Wilji“, S. Wołosowicz, ze sprawozdań Państwowego Instytutu Geologicznego, tom II.

W rozprawie tej stawia autor nowe wnioski w sprawie utworów lodowcowych w pd. i wsch. Wileńszczyźnie. Lodowiec (L₄) po długim postoju pod Oszmianą i wytworzeniu tam moren wskutek oscylacji krawędzi lądolodu, cofa się ku N z niejednostajną szybkością. Część jego środkowa cofając się wolniej, tworzy jezor narocki. Wytworzone przezeń moreny wykazują, że ruch lądolodu odbywał się z N na S, a nie z NW na SE, jak twierdzi Missuna. Moreny Święciany — Dokrzyce powstały później, gdy jezor narocki i narockich. Regresja lądolodu w dorzeczu Wilji nie odbywała się z SE na NW (jak dowodzi Missuna), lecz w sposób bardziej skomplikowany.

B. H.

Romer-Jurczyński: *Atlas krajoznawczy województwa Łódzkiego* (Lwów 1923, nakł. i druk Akc. sp. kartogr. „Atlas“).

Atlasem tym rozpoczął prof. Romer wydawnictwo atlasów szkolnych do nauki geografii ojczyściej, opartej na zasadzie stopniowego rozszerzania widnokregu od stron uczniów najbliższych aż po granice całego państwa. W myśl tej zasady umieszczono w atlasie szereg planików i map w coraz mniejszych podziałkach, przyjmawszy za punkt wyjścia budynek szkolny, miasto Łódź i województwo łódzkie. Osobna tablica przedstawia w kilku mapkach (1:100.000) charakterystyczne krajobrazy polskie: port morski, pojezierze (kaszubskie), góry średnie (Łysogóry) i góry wysokie (Tatry). Następują mapy Polski w podz. 1:5,000.000 i 1:2,500.000, wreszcie mapka Europy, dająca pogląd na umieszczenie Polski wśród państw europejskich, zamyka atlasik.

Założenie atlasu bardzo trafne; czy wykonanie odpowiada w zupełności zamierzonemu celowi? Celem tym powinien być

możliwie pełny obraz czynników geograficznych danego województwa i proporcjonalnie mniej pełny geograficzny obraz całej Polski. Pod tym względem uderza w atlasie kilka dotkliwych braków. Gdy tyle miejsca poświęcono ogromnej ilości szczegółów topograficznych, to zupełnie pominięto stosunki gospodarcze, bezsprzecznie wielkiej wagi w geografii kraju. Brak mapki gospodarczej razi zwłaszcza w wojew. łódzkim; wszakże przemysł tak silnie wycisnął piętno na okręgu łódzkim, a przecież niema śladu tego zjawiska w całym atlasie.

W mapach zaś Polski musi młodzież dotkliwie odczuwać brak linii kolejowych. Byłoby też na miejscu powtórzenie na mapach Polski granic wojewódzkich, a na mapie Europy granic państwowych oraz umieszczenie na tablicy II obok miast wojewódzkich także kilku głównych miast Polski, jak Kraków, Lwów, Poznań, Wilno, co dałoby możność porównania tych miast. Zbyt skromne jest na mapach Polski różniczkowanie miast pod względem ilości mieszkańców: powyżej i poniżej 100.000 mieszk. Niektóre nazwy geograficzne domagają się poprawienia (morze „Niemieckie“ zamiast „Północne“, Gierlach zam. Garłuch, Borzęcin zam. Bodzentyn, Uż zam. Ung, Humanowa zam. Hommona itp.), niektóre zaś miejscowości przesunięcia na właściwe miejsce: n. p. Targowica przeszło 400 km na pd.-w.

Plan m. Łodzi (t. I a) wskutek nieoznaczenia zabudowań jest niezrozumiały. Rysunek terenu zapomocą poziomic, odpowiedni dla specjalistów-geografów (prócz zupełnie nieudanej mapy Tatr) uczniom słabo uzmysławia formy terenu; poziomicie dają wrażenie niespokojne, a przy wielkiej obfitości różnych innych linii na mapie i przy zbyt ciemnym kolorystyce warstwic, trudna jest orientacja na mapie.

Pod względem technicznym, młody zakład kartograficzny polski wykonał pracę bardzo starannie, choć nie dorównał produktom znakomitego, starego zakładu wiedeńskiego Freytaga (tabl. V, VII, VIII, IX). Mimo wszystkie usterki, z których wiele da się w przyszłości łatwo usunąć, atlas wojewódzki jest wydawnictwem bardzo pożytecznym. To też niecierpliwie oczekujemy dalszych zeszytów, obejmujących inne województwa. *St. K.*

Michał Siedlecki: Skarby wód, Gebethner i Wolf, Kraków 1923.

Znakomity zoolog, profesor Uniw. Jagiell., przenosi czytelnika na wybrzeża różnych mórz i oceanów, aby roztoczyć przed nami obraz życia, którem roją się głębie wód i pokazać, jak człowiek z skarbów tego życia korzysta. Bierzymy udział w połowie pereł u brzegów Cejlonu i u wysp Avu, koralu na Morzu Śródziemnym, podziwiamy „podmorskie ogrody“ w koralowych wysepkach archipelagu Sundajskiego, badamy faunę kanału La Manche na stacji zool. Wimereux. Zbieramy „meh morski“ i łowimy krewetki u holsztyńskich wybrzeży, widzimy polowanie z harpunem na delfiny w zat. neapolitańskiej, połów śledzi na Morzu Północnym, siclaw na litewskich jeziorach, poznajemy skarby polskiego wybrzeża Bałtyku. Wglądamy w tajniki życia wód — a wśród obfitych i ciekawych informacji biologicznych

znajdujemy szczegóły dotychczas nieopisywane. Na tle barwnych opisów i głębokich rozważań przyrodniczych wyraziście występuje człowiek, jego współżycie z morzem, jego praca. Poznajemy rybołówstwo w rozmaitych jego formach, rozliczne narzędzia i metody, używane przez różne ludy. Autor ma rzadki dar podawania poważnej treści naukowej w formie pięknej i żywej. Wysoka i rzetelna wartość naukowa nie przeszkadza książce być zrozumiałą i zajmującą dla niespecjalisty, tak, że czyta się ją jednym tchem. To też niewiadomo, co w książce tej więcej podziwiać: wiedzę uczonego czy talent artysty-pisarza. Podnoszą jej wartość liczne i doskonałe ilustracje, wykonane przeważnie według własnoręcznych rysunków autora.

Czytamy we wstępie, że celem było „obudzić zamięłowanie do badania morza, pokazać piękność i barwność zjawisk, zwrócić uwagę na to, do jakich cudnych krain dostać się możemy szeroką drogą oceaniczną“. Książka prof. Siedleckiego, będąca wzorem pracy popularno-naukowej w najszlachetniejszym stylu, zadanie to niewątpliwie spełni.

Dr. J. S.

IX. Literatura. (*Littérature*).

Zestawienie wprowadzonych odtań w Wiad. Geogr. skrótów.

Akademja, Accademie	Ak., Ac.
Annales de Géographie, Paryż	A. G.
Bibliografja Pedagogiczna, Warszawa	Bibl. Pg.
Bolletino delle pubblicazioni italiane, Rzym	Bol. publ. it.
względnie: Stumer.	
Droga, Warszawa	D.
Ekonomista, Warszawa	E.
Geografja, geograficzny	G. g.
Geographical Journal, Londyn	G. J.
Géographie, La, Paryż	La G.
Geographische Zeitschrift, Lipsk	G. Z.
Geographischer Anzeiger, Wiedeń	G. Anz.
Główny Urząd Statystyczny, Warszawa	Gł. U. Stat.
historyczno-filozoficzny	hf.
The Journal of Geography, Menaska Visc	J. of G.
Kartographische und Schulgeographische Zeitschrift, Wiedeń	K. Schg. Z.
Kosmos, Lwów	K.
Komisja	Kom.
matematyczno- przyrodniczy	mp.
Miesięcznik Pedagogiczny, Cieszyn	M. Pg.
Miesięcznik Statystyczny, Warszawa	M. Stat.
Odbitka	O.
Orli Lot, Kraków	O. L.
Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa	I. Geol.
„ „ Meteorologiczny, Warszawa	I. Met.

Państwowy Urząd Naftowy	U. N.
Petermann's Mittheilungen, Gotha	Pet. Mit.
Płomyk, Warszawa	Pł.
Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań	Pozn. T. Przyj. N.
Polski Przegląd Kartograficzny, Lwów	P. Kart.
Przegląd Geograficzny, Warszawa	P. G.
Przyjaciel Szkoły, Poznań	Przyj. Szk.
Przyroda i Technika, Lwów	P. i T.
Rocznik	R.
Rozprawy	Roz.
Ruch Pedagogiczny, Kraków	Ruch Pg.
Sprawozdanie	Spr.
Szkoła Powszechna, Warszawa	Sz. Powsz.
tom	t.
Wiadomości Meteorologiczne, Warszawa	W. Met.
Wydział	Wydz.
Ziemia, Warszawa	Z.
Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin	Z. Ges. Erdk.

Literatura polska. (*Littérature polonaise*).

Polska. — **Fizjografia.** (*Pologne. — Physiographie*).

Bajerlein J., Z badań nad jeziorami położonemi na prawym brzegu dolnej Warty, Pozn. T. Przyj. N. kom. mp. A. 1, z. 4, Poznań 1923, 14 str.

Friedberg W., Studja nad formacją mioceńską Polski, cz. II, r. 1920, str. 1—7.

Goetel Walery, Geologiczny rozwój Ziemi Krakowskiej, Ziemia 1923, z. 6, str. 108—113.

Gorczyński Władysław, O typie klimatycznym Polski, W. Met. z. 3, 4, 5 — 1923.

Pawłowski Stanisł., O asymetrii dolin w dorzeczu Sanu, O. z czasopisma K., Lwów 1921, 12 str.

Pawłowski Stan., O utworach na dnie zatoki gdańskiej, Pozn. T. Przyj. N. kom. mp. A. I. z. 3, Poznań 1922, 24 str.

Richter Stan., Projekt rezerwatu w dolinie Prądnika, Ziemia 1923, z. 4, str. 78—79 (mapka).

Smoleński J., Krajobraz okolic Krakowa, Z. 1923, z. 6, str. 102—108.

Sperczyński Wład., Z badań nad jeziorem Gopłem, Pozn. T. Przyj. N.; Kom. mp. A. I, z. 4, Poznań 1923, 7 str.

Sukertowa Em., Korzkiew, Ziemia 1923, z. 4, str. 74—78.

Świderski Bol. dr., O złożach solnych Wielkiego Księstwa Poznańskiego, O. z czasopisma K., Lwów 1921, 19 str., (mapka).

Świderski, Przyczynki do geologii okolic Szczawnicy, O. z I R. Polskiego Tow. Geol. Kraków 1923, 7 str.

Świderski, Korzenie leżące fałdu Czerwonych Wierchów oraz nowe elementy budowy trzonu Tatr, O. z Roz. W. mp. P. Ak. Um., Kraków 1922.

Świdorski, Geneza dolin tatrzańskich, O. z P. G. III, Warszawa 1923.

Polska. — Ludność. (Pologne. — Population).

Bujak Fr. prof. dr., O stosunkach plemion litewskich z germańskimi, Spr. P. Ak. Um., Kraków 1923, z. 1, II W. hf. 5 str.

Dobrowolski K. dr., Związki i tradycje rodowe na Podhalu, Spiszu i Orawie, Spr. P. Ak. Um., Kraków 1923, z. 3, II W. hf. str. 6—7.

Krzywicki Ludwik, Rozbiór krytyczny wyników spisu, M. Stat. t. V., z. 6, 1922, Warszawa G. U. S. 1923, 168 str., 4 mapy.

Małcużyński W., Rozwój terytorjalny miasta Warszawy, Warszawa, Wydawn. Kasy im. Mianowskiego, 1923, 184 str., 4 mapy 165×240 mm.

Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej, rok wydania I 1920/22, część II, Warszawa, Główny Urząd Statystyczny 1923, 376 str.

Polska. — Życie gospodarcze. (Pologne. — La vie économique).

Bierkiewicz F., Gdańsk a nasza suwerenność gospodarcza, D. 1923, z. 2—3 (8—9), str. 6—9.

Dziewulski St., Handel zagraniczny Rzeczypospolitej Polskiej, E. 1923, II, str. 36—49.

Grabski Wład. prof. dr., Społeczne gospodarstwo agrarne w Polsce, Warszawa, Kasa im. Mianowskiego 1923, 458 str.

Janiszewski Tad., Handel zagraniczny Polski w I półroczu 1922, M. Stat. t. V, z. 12, 1922, Warszawa G. U. Stat. 1923.

Materiały do bibliografii ekonomicznej w języku polskim, pod redakcją prof. L. Krzywickiego. Z. I, Zagadnienia teoretyczne, historia doktryn ekonomicznych i podręczniki, Warszawa 1923.

W-ki, Produkcja światowa cynku, P. i T. 1923, z. IV, str. 241—242.

Polska. — Komunikacje. (Pologne. — Les voies de communication).

Tillinger Tad., I Koleje i kanały, ich wzajemny stosunek i rola w rozbudowie polskiej sieci komunikacyjnej. II Port morski w Tczewie, Warszawa 1923, 52 str.

Polska — Różne. (Pologne. — Divers).

Barwa Luduś (lat 8½), Z mego pamiętnika (monografia Orenburga, Przyp. Red.), dla dzieci, Pł. 1923, z. II, 122 str.

Friedberg W. dr. prof., Początki życia organicznego na ziemi, P. i T. 1923, z. V, str. 257—267.

Fuliński B., Marjan Raciborski, P. i T. 1923, z. IV, str. 205—210.

Fuliński B., Pamięci prof. R. Zubera, P. i T. 1923, z. V, str. 302—306.

Grochmalicki J. dr., Benedykt Dybowski, P. i T. 1923, z. VI, str. 370—375.

Grochmalicki J. dr., Zapiski do zoogeografji Polski, K. 1920, str. 190—194.

Kuntze R., Fauna śląska (szkic zoogeograficzny), P. i T. 1923, z. VI, str. 333—344.

Kulczyński St., Arktyczno-górski i borealny element w florze Europy Środkowej, Spraw. Pol. Ak. Um., Kraków, Gebethner 1923, t. XXVIII, Nr. 4, III Wyd. mp.

K. S., Bursztyn na polskim wybrzeżu, P. i T. 1923, z. IV, 242 str.

Maliszewski E. i Olszewicz B., Podręczny słownik geogr. ze szczególnem uwzględnieniem Polski, jej spraw i interesów, Warszawa, Trzaska, Evert, Michalski 1923, z. 5.

Milata A., Wincenty Pol jako poeta-geograf (w 50-letnią rocznicę śmierci), M. Pg. 1923, z. 3, str. 81—84.

Monografia Bochni, O. L. 1923, z. 5, str. 14 (dla młodzieży).
Dzieki inicjatywie prof. St. Warcholika wyszedł zeszyt Orlego Lotu, opracowany wyłącznie siłami Koła Krajozn. gimn. państw. w Bochni. Znajdujemy artykułki następujące: Sadulski J., Ziemia Bocheńska w literaturze i historii; Sadulski J., Drewniane kościoły w Ziemi Bocheńskiej; Pawlik Wł., Krajobraz Ziemi Bocheńskiej; Korpała J., Grodzisko w Łapczycy; Kapliczki i krzyże przydrożne w Ziemi bocheńskiej; Szczudło Jan, Chodzenie z wózkiem w Niepołomickiem; Bzdyl Dyon., Stosunki atmosferyczne w Bochni; Krzemiński Z., Żupy solne w Bochni; Rudela Maks., Powstanie i działalność Kółka krajozn. im. W. Pola w Bochni; Piątkiewicz Z., Muzeum Ziemi Bocheńskiej.

Niemcówna Stan. dr., Wincenty Pol jako geograf (Prace Inst. Geogr. U. J., z. 2), Kraków, Orbis 1923, str. 80 + 7 map + referat angielski 15 str.

Orłowicz Miecz. dr., Domy wycieczkowe w Polsce, Z. 1923, z. 5, str. 90—94.

Ossendowski A. F. prof. dr., Przez kraj ludzi, zwierząt i bogów (konno przez Azję Centralną), Kraków—Warszawa, Gebethner 1923.

Pazdro Tad. Zd., Kilka słów o trzęsieniach ziemi, P. i T. 1923, z. VI, str. 325—332.

Raciborski M., Życie pod równikiem, P. i T. 1923, z. IV, str. 194—204.

Sokołowski M., Idea ochrony przyrody w życiu młodzieży, O. L. 1923, z. 6, str. 82—85.

Siedlecki Michał, Skarby wód. Obrazy z nadmorskich krain, Kraków, Gebethner i Wolff 1923, str. 233 + 80 rys.

Stenz Edward, Obserwatorjum Narodowe, P. i T. 1923, z. VI, str. 321—324.

Szafer W. — Pawłowski B. — Kulczyński S., Zespoły roślin w Tatrach, część I: Zespoły roślin w dolinie Chochołowskiej, Spraw. Pol. Ak. Um., Kraków 1923, z. 1, III W. mp. 7 str.

Taszycki Witold, Nad Sprewą, w Łużyckie strony, Z. 1923, z. 5, str. 82—85.

W. U., Zwierzęta w Afryce (dla dzieci), Pł. 1923, z. 9, str. 97—101.

Polska. — Kartografja. (Pologne. — Cartographie).

Bujak Fr. prof. dr., O atlasie historycznym Polski, P. Kart. 1923, z. 2, str. 49—56.

Wakar Wład., O „Mapie etnograficznej Europy“ E. Maliszewskiego, E. 1923, I, str. 155—168.

Polskie podręczniki. (Manuels polonais).

Bujak, Pazdro, Próchnicki, Sobiński, Polska Współczesna (Geografja, Życie gospodarcze, Ustrój państwowy, Administracja), Lwów, Jakubowski 1923, 360 str.

Gruszecka A.-Nitschöwa, Podręcznik do nauki o Polsce, Lwów—Warszawa, Książnica 1922, 204 str., 1 mapa. Recenzja: prof. Pawłowski St. (Poznań), Bibl. Pg. 1923, z. I, str. 17—19.

Globus, podziałka 1:38,600.000, Katowickie zakłady graficzne i wydawnicze, Warszawa 1923 (średnica 33 cm).

Globus „Universal“ (średnica 21 cm), Katowickie zakłady graficzne i wydawnicze, Warszawa 1923.

Globus „Relief“ (plastyczny), Katowickie zakłady graficzne i wydawnicze, Warszawa 1923.

Fuchs F. dr.-Radliński, Geografja Europy, Lwów—Warszawa, Książnica T. N. S. W. 1923.

Pawłowski-Bystron-Peretiatkowicz, Polska Współczesna (Geografja, Kultura, Ustrój), Lwów—Warszawa, Książnica T. N. S. W. 1923, 173 str.

Romer E.-Polaczkówna M., Pogadanki krajoznawcze, Lwów—Warszawa, Książnica 1922, VII + 112 str. Recenzja: Fleszarowa Reg. (Warszawa), Bibl. Pg. 1923, z. I, str. 19—21.

Siwakowa Janina, Wypisy geograficzne dla VI oddziału szkoły powszechnej i klasy III szkół średnich, Lwów-Warszawa, Książnica T. N. S. W. 1923, 160 str. Recenzja: M. Pg. 1923, z. 6, str. 189 (pisał T. S.).

Polska metodyka geografji. (La methodique géogr. en Pologne).

Berg Alfr. dr., Wycieczki krajoznawcze, spolszczyła Grotowska H., Warszawa, Niklewicz 1923, 160 str.

Janowski Aleks., Szkolne wycieczki krajoznawcze, Sz. Powsz. 1923, z. II, str. 139—141.

Milata, Skrzypek, Geografja Polski w formie lekcji metodycznych, Cieszyn, Kresy 1923.

Zygmunt W., Wycieczka w Tatry w 1922 r., Sz. Powsz. 1923, z. II, str. 155—159.

Polska literatura o krajach obcych. (Littérature polonaise des pays étrangers).

Dybowski Benedykt prof. dr., Bajkał i jego znaczenie dla wiedzy przyrodniczej, P. i T. 1923, z. VI, str. 357—370.

Romer E. prof. dr., Kartografja wojskowa w Czechosłowacji, P. Kart. 1923, z. 2, str. 56—61.

Świderski Boh. dr., Les stades de retrait des glaciers du Rhône et d'Aletsch, Lozanna—Reunies 1919, 44 str., 1 mapka.

W-ki, Przebycie Sahary, P. i T. 1923, z. IV, str. 240—241.

Włodek J. dr. konsul Rzeczypospolitej Polskiej, Argentyna i emigracja ze szczególnem uwzględnieniem emigracji polskiej, Warszawa, Arct 1923, 514 str., 50 map, tabl. i fotogr. Recenzja: E. 1923, II, str. 186—190 (Maliszewski Edw.).

Polska w obcej literaturze.

Dumas P., La Haute-Silésie, A. G. 1922, styczeń.

Hassmann Rich., Das Auswanderungsproblem der oberschlesischen Schwerindustrie, (Veröffentl. d. schles. Ges. f. Erdkunde, H. 2), Wrocław, Marcus 1922, 80 str.

Hämpel W., Die Grenzmark Westpreussen-Posen, G. Anz. 1923, z. 5/6, str. 111—114.

Knötel Paul prof. dr., Oberschlesien, G. Anz. 1923, z. 3/4, str. 49—55.

Olbricht K. dr., Die mittelschlesische Landschaft, G. Anz. 1923, z. 3/4, 55—57.

Olbricht, Neue Beobachtungen im Diluvium Schlesiens, Jahrbuch d. preuss. geolog. Landesanstalt 1921, t. XLII, z. 1.

Volz W., Oberschlesien und die oberschlesische Frage (Veröffentl. d. schles. Ges. f. Erdkunde, z. 1), Wrocław, Marcus 1922, 76 str., 17 ryc., 1 mapa.

Volz W., Besiedelungskarte von Oberschlesien unter Mitarbeit v. H. Rosenberger (Veröffentl. d. oberschles. Ges. f. Erdkunde, z. 3), Wrocław, Marcus 1922, 16 str., 1 mapa.

Volz W., Oberschlesien u. die Genfer Entscheidung, Wirtschaftspolitische Rundschau 1922, z. 1 u. 6/7.

Literatura obca (*Littérature étrangère*).

Geografja ogólna (*Géographie générale*).

Arltd Th. dr., Handbuch der Paläogeographie, Berlin, Borntraeger 1922, 1648 str.

Banse Ewald, Lexikon der Geographie (Erster Band A bis K), Brunswik, Westermann 1923, 786 str. Recenzja: G. Z., z. 2, 1923, str. 138 (Hettner).

Beth K. dr., Religion und Magie bei den Naturvölkern (Ein religionsgeschichtlicher Beitrag zur Frage nach den Anfängen der Religion), Lipsk—Berlin, Teubner 1923.

Bibliographie géographique 1915—1919, zestawiona pod kierownictwem E. Colin'a, Paryż, Colin 1923.

Dieterich A. dr., Mutter Erde (Ein Versuch über Volksreligion), Lipsk—Berlin, Teubner 1923.

Driesmans H., Der Mensch der Urzeit (5., nowo opracowane wydanie), Stuttgart, Strecker u. Schröder 1923, XVI + 179 str., 96 ryc., 4 tablice, 8°.

Gundel W., Sterne und Sternbilder im Glauben des Altertums und der Neuzeit, Bonn—Lipsk, Schweder 1922, VII + 353 str. 8°.

Heiderich F. dr., Die Erde, Eine allgemeine Erd- u. Länderkunde, 3 Aufl., Wieden—Lipsk, Hartleben 1923, 8°, 2 tomy, 890 str., 350 ryc.

Klinkerfues, Bilsinger, Aschke, — Himmel, Erde, Mensch, Drezno-Radebeul; Lipsk-Bilz 1923, 815 str. z ilustr. 4°.

Lee Willis, The face of the earth as seen from the air, New-York 1922, XII + 110 str., 82 ilustr. 8°.

Lotze R., Jahreszahlen der Erdgeschichte (5 wydanie), Stuttgart, Franck 1923, 81 str., 6 ryc. 8°.

Merz A., Meereskunde, Wirtschaft und Staat, Berlin, Mittler u. Sohn 1922, 36 str., 17 ryc.

Philippson A., Grundzüge der allgemeinen Geographie, Bd. II, 1 Hälfte, Lipsk, nakład uniwersytecki 1923, 263 str., 144 figur, 1 mapa.

Ranke J., Der Mensch (3., nowe wydanie), 2 tomy, Lipsk, Bibliograph. Institut 1923, 8°.

Sander E., Ästhetische Geographie, Pet. Mit. 1922, z. 6, str. 117—119.

Stratil-Sauer, Nachkriegsgeographie in Breslau, G. Anz. 1923, z. 3/4, str. 65—72.

Sullivan B. Henry, A Catalogue of Geological Maps of South America, New-York, The American Geography Society 1922, 191 str., 1 mapa, 8°. Podaje bibliografię dzieł kartograficznych z krótkim opisem każdej mapy.

Troels-Lund Fr. prof., Himmelsbild und Weltanschauung im Wandel der Zeiten, przeł. na język niem. Bloch L., 4 nakład, Lipsk—Berlin, Teubner 1923.

Walther J., Fortschritte und Rückschritte im Laufe der Erdgeschichte, Lipsk, Quelle—Meyer 1922, 36 str.

Werth E. dr., Der fossile Mensch (Grundzüge der Paläo-antropologie), Berlin, Borntraeger 1922, 336 str., 217 ryc.

Geografja astron. i geofizyka. (*Géographie astronomique et géophysique*).

Andrée K. dr., Über die Bedingungen der Gebirgsbildung, Berlin, Gebr. Borntraeger 1923.

Calendario del r. osservatorio astronomico al Collegio Romano in Roma, Anno XLIV (1923), Rzym 1923, str. 63 (Bol. d. publ. it. 1923, Nr. 1289).

Fiore O., Vulcano (Isole Eolie), Neapol, Detken i Rocholl; Berlin, Reimer 1922, XXXII + 393 str., ilustr. 4°.

Gagel C., Erdbebenwirkungen, Berlin, Gebr. Borntraeger 1923.

Henkel L. dr., Über den Einfluss der Erdumdrehung auf den Bau von Flussbetten, Naturwiss. Wochenschrift z. 21, Jena 1922, str. 485—487.

Henseling Robert, *Astronomie für Alle* (In 6 Abteilungen, Abt. 1, 80 str., 91 tablic, 4°), Stuttgart, Franck 1923.

Heyde Herbert, *Die Höhennullpunkte der amtlichen topographischen Kartenwerke der ausserdeutschen europäischen Staaten und ihre Lage zu Normal-Null (N. N.)*, Z. Ges. Erdk. 1923, z. 3—4, str. 147—150.

Jensen Chr.-Schwassmann, *Probleme der kosmischen Physik*, Hamburg, Grand 1923, 8°.

Neumann L., *Mathematische Geographie und Kartennetzentwurfslehre*, Wrocław, Hirt 1923, 140 str.

Nölke Fr. dr., *Physikalische Bedenken gegen A. Wegeners Hypothese der Entstehung der Kontinente und Ozeane*, Pet. Mit. 1922, z. 4—5, str. 79—81.

Porro Francesco, *Trattato di astronomia*, Vol. I, Bologna 1922, str. 427 (Bol. d. publ. it. 1923, Nr. 1783).

Schmidt Adolf prof. dr., *Die ablenkende Kraft der Erddrehung*, Pet. Mit. 1922, z. 7—8, str. 144—146.

Sieberg A., *Die Verbreitung der Erdbeben auf Grund neuerer makro- u. mikro-seismischer Beobachtungen und ihre Bedeutung für Fragen der Tektonik* (Veröffentl. d. Hauptstation f. Erdbebenforschung in Jena, Hrsg. v. O. Hecker, Heft 1), Jena, Fischer 1922, 8°, 96 str., 1 mapa. Recenzja: G. Z., z. 2, 1923, str. 196 (Sapper).

Stille Hans, *Die Schrumpfung der Erde*, Berlin, Gebr. Borntraeger 1922, 37 str.

Wegener A., *Die Entstehung der Kontinente und Ozeane*, 3 Aufl., Brunswik 1922, 8°, 144 str., 44 ryc. Recenzja: G. Z., z. 2, 1923, str. 144 (Sapper).

Geografja fizyczna i geologja. (*Géographie physique et géologie*).

Dacqué E., *Allgemeine Geologie* (Geologie I, Sammlung Göschen, Bd. 13), 2 Aufl., 128 str., 74 ryc., Berlin—Lipsk 1922.

De Launay L., *La science géologique, ses metodes, ses resultats, ses problemes, son histoire*, 3 wydanie, Paryż, Colin 1923, 776 str., 53 ilustr., 6 ryc., 8°.

De Launay L., *Géologie pratique et petit dictionnaire des termes géologiques les plus usuels*, tamże (j. w.), 350 str., 43 ryc., 8°.

De Martonne Emm., *Abrégé de géographie physique*, Paryż, Colin 1923, 100 ryc. i map w tekście, 8 tabl., 8°.

De Martonne Emm., *Traité de géographie physique* (Climat, Hydrographie, Relief du sol, Biogéographie), 3 wyd. popr., Paryż, Colin 1923, XII + 920 str., 400 ryc. figur z mapami, 50 tabl., 2 duże mapy, 8°.

Heritsch Fr., *Die Grundlagen der alpinen Tektonik*, Berlin, Gebr. Borntraeger 1923, VII + 259 str., 33 ryc., 4°.

Hoppe W., *Repetitorium der Geologie I, Allgemeine Geologie*, Lipsk, Barth 1922, 112 str.

Schöndorf Fr. dr. prof., *Wie sind geologische Karten und*

Profile zu verstehen und praktisch zu verwerten? Berlin, Gebr. Borntraeger 1923.

Stutzer O., prof. dr., Geologisches Kartieren und Prospektieren, Berlin, Gebr. Borntraeger 1923.

Tornquist A. dr., Grundzüge der geologischen Formations- und Gebirgskunde, Berlin, Gebr. Borntraeger 1923.

Wilser J. dr., Grundriss der angewandten Geologie unter Berücksichtigung der Kriegserfahrungen, Berlin, Gebr. Borntraeger 1923.

Volk Karl G., Geologisches Wanderbuch, Lipsk, Teubner 1923.

Kartografja. (*Cartographie*).

Adler B., Russland, Lipsk, Wagner i Debes 1923, mapa 45·5 × 62 cm.

Adler B., Übersichtskarte des Bundes der sozialistischen Sowjet-Republiken S. S. S. R., 1:6,500.000, Berlin, Kniga 1923.

Andree, Grosser Handatlas, 8 Auflage, Brema, Halem 1923.

Vidal de la Blache, Atlas Général (historique et géographique), (nowe wydanie, uwzględniające stosunki wytworzone traktatem wersalskim), Paryż, Colin 1922, 420 map oraz indeks 49.500 miejscowości.

Baratta Mario e Visintin Luigi, Grande atlante geografico, con 250 tavole e cartine e indice dei nomi. Novara, Istituto geografico De Agostini 1922.

Baratta Mario, Venezia Giulia, podz. 1:150.000, Novara, Istituto geografico De Agostini 1922, 160 × 107 (Bol. d. publ. it. 1923, Nr. 1086).

Behrmann W. dr., Erläuterung zu den drei Karten „Der Sepik (Kaiserin Augusta Fluss), und sein Stromgebiet“ im Maasstab 1:250.000, Z. Ges. Erdk. 1923, z. 1—2, str. 49—62.

Brunner i Voigt, Deutscher Handelsschulatlas, 5 Aufl., Lipsk, Teubner 1922, 44 mapy.

Clar W., Photometrie, Lipsk, Bonness u. Hochfeld 1923, 28 str., 8°.

Mapy: Dardano Achille e Franchini C., Planisfero politico e delle comunicazioni, principali ferrovie e linee marittime, fiumi e canali navigabili, cavi telegrafici-sottomarini, stazioni radio-telegrafiche 1:37,000.000, Novara, Istituto geografico De Agostini 1923, 109 × 65 (Bol. d. publ. ital. 1923, Nr. 1581).

Das Ruhrgebiet nebst einer Übersichtskarte des gesamten besetzten Gebiets 1:150.000, Berlin, Flemming 1923, 67·5 × 63 cm.

Debes E., Kleiner Mondatlas in 37 Einzeldarstellungen zur Weltstellung, Physik u. Topographie unseres Trabanten, Lipsk, Wagner i Debes 1922.

Deutsche Landschaften in topographischen Aufnahmen 1:25000, Eine Sammlung f. Unterrichtszwecke, Berlin, Eisenschmidt 1920, 31 map, 64 × 63 cm.

De Martonne Emm., Essai de carte ethnographique des pays roumaines, A. G. 1920 marzec, 1 mapa (1:1,000.000).

Diercke K., Grundatlas, Hamburg, Westermann 1923.

Diercke K., Mittelnieerländer 1:2,000.000, Brunświk, Westermann 1923, 224×104 cm.

Diercke P., Atlas für Mittelschulen, Hamburg, Westermann 1923, 52 mapy 4°.

Diercke P., Schulatlas für höhere Lehranstalten (29 wydanie), Hamburg, Westermann 1923, 52 mapy 4°.

Diercke K., Deutschland (Bodenverhältnisse) (1 : 600.000), 200×197 cm.

Diercke K., Deutsches Reich (Staatenkarte) 1 : 600.000, 200×198 cm.

Diercke K., Deutsches Reich (Staatenkarte), 3 wydanie, 1:900.000, 193×159 cm.

Diercke K., Deutschland u. Nachbarländer, 5 wydanie, 1:900.000, 192×160 cm.

Diercke K., Rheinisch-Westphälisches Industriegebiet, 3 wyd., 1:50.000, 201×133 cm., Brunświk, Westermann 1923.

Freytag G., Östliche Halbkugel (fizyczna) 1 : 30,000.000, 75×75 cm.

Freytag G., Westliche Halbkugel (fizyczna) 1 : 30,000.000, 75×75 cm.

Freytag G., Karte von Europa (fizyczna z granicami) 1 : 5,000.000, 2 arkusze à 72×98.5 cm, Wiedeń, Freytag u. Berndt 1923.

Frobenius L. u. R. v. Wilm L., Atlas Africanus, Monachjum, Beck 1923, 6 map, 12 str., 2°.

Gaebler E., Württembergischer Volksschulatlas, mit bes. Berücks. d. Heimats- u Vaterlandskunde, 10 popr. wydanie, Stuttgart, Fleischhauer i Spohn 1923, 20 map głównych, 10 po-bocznych, 4°.

Geologische Karte von Preussen und der benachbarten Bundesstaaten, 1:25.000, Hrsg. v. d. preuss. geolog. Landesanstalt, Berlin 1922, Lieferung 239, Blätter: Lassehne, Sorenbohm, Degow, Kordeshagen. Lieferung 241, Blätter: Krummhübel, Warmbrunn, Schreiberhau-Schnee grubenbaude.

Geologische Karte von Sachsen, zdjęcie i wydanie kosztem rządu tamt., Drezno—Lipsk, Kaufmann 1923.

Geologische Spezialkarte der Republik Österreich, neu aufgenommen und hrsg. v. d. Geologischen Bundesanstalt, 1:75.000, N. mapy 5245, Wiedeń, Lechner 1923.

Groll M., Der Stille Ozean (Bearb. im Institut für Meereskunde d. Universität Berlin) 3 wydanie, 1:20,000.000, Brunświk, Westermann 1923, 99×89.5 cm.

Haack H. prof. dr., Zur Hundertjahrausgabe von Stiellers Handatlas, II Zur Technik des Kupferstiches, G. Anz. 1923, z. 1—2, str. 1—12. Pet. Mit. 1921, str. 19—22, 1923, z. 1/2, str. 7—16.

Europa (polityczna) 1:3,000.000, Gotha, Perthes 1923, 4 ark. po 98×75 cm.

Karte der Grenzmark Posen-Westpreussen 1 : 300.000, Berlin, Reichsamt f. Landesaufnahme 1923.

Karte der neuen Grenze in Oberschlesien 1:300.000, Berlin, Reichsamt f. Landesaufnahme 1923.

Karte der nutzbaren Lagerstätten Deutschlands 1:200.000, Hrsg v. d. preuss. geolog. Landesanstalt, Berlin 1922, Lieferung IX, Paehr W., Blätter: Arelsen, Cassel, Marburg, Fulda, Frankfurt a/M, Schweinfurt. Lieferung X, Müller J., Blätter: Lear, Cloppenburg, Nienburg, Celle, Salzwedel, Stendal. Lieferung XI, Stahl A., Blätter: Braunschweig, Magdeburg, Goslar, Dessau.

Korzer K.-Generalmajor, Das Entstehen der Landkarte, K. Schg. Z. 1922, z. 1—10.

Lange H.-Diercke K., Schulatlas für das Rheinisch-Westphälische Industriegebiet (dla Düsseldorfu i okolicy), Hamburg, Westermann 1923, ponad 40 map, 4°. Ponadto tego samego autora wyszły atlasy dla okolicy większych miast (n. p. dla miasta i gminy Hamm, dla Lippstadtu i okolicy).

Langhans P., Wirtschafts-Wandkarte von Deutschland 1:1000000, Gotha, J. Perthes 1923, 4 arkusze po 102×73 cm.

M. J. dr., Zur kartographischen Darstellung der Nationalitätenverteilung. Mit 1 Sprachenkarte des NW böhmischen Braunkohlengebietes, K. Schg. Z. 1922, z. 8—10, str. 98—102.

Mapa de Bolivia, Levantado en vista de los ultimos mapas oficiales 1:2.000.000, Gotha, J. Perthes 1923, 77·5×102·5 cm.

Meyers Kleiner Handatlas, 3 wydanie popr., Lipsk, Instytut bibliogr. 1923, 48 głównych map, 35 pobocznych, alfab. indeks miejscowości, 8°.

Putzger F. W., Historischer Schulatlas (44 wydanie), 168 map, 4°.

Putzger F. W., Detto (małe wydanie, 44 map, 4°), Lipsk, Velhagen 1923.

Rein R., Geologische Karte der Erde 1:20,000,000, Gotha, Perthes 1923, 4 arkusze po 100×73 cm.

Rein R., Geologische Karte von Mitteleuropa 1:750.000, tamże, 2 arkusze po 35×99 cm.

Rothaug J. G. u. Hassinger H., Physische Wandkarte der Balkanhalbinsel, podz. 1:800.000, Wiedeń, Freytag i Berndt 1923, 6 arkuszy o formacie 77×59·5 cm.

Rübel E., Vorschläge zur geobotanischen Kartographie (Pflanzengeogr. Kommission der Schweiz, Naturforsch. Gesellsch.), Zurych i Lipsk 1916, 16 str. i 2 mapy.

Siewke Th., Zur Geschichte der preussischen Messtischblätter, Z. Ges. Erdk. 1923, z. 1—2, str. 45—49.

Stieler'a atlas, wydanie stułetnie pod kier. prof. dra H. Hacka, Gotha, Justus Perthes 1923. Atlas wychodzi zeszytami, z których ostatni ukazał się z początkiem lipca. Do tej pory opracowano i ogłoszono niżej wyszczególnione obszary: Pomorze, Śląsk, Hiszpanja i Portugalia, Azja Środkowa, Południowe Włochy, Estonja, Łotwa, Litwa, Węgry, Chiny, Środkowe Włochy, Południowa Słowiańszczyzna (część wschodnia i zachodnia), Palestyna-Syrja, Północne Włochy, Polska, Bułgaria, Zachodnia Syberja, Włochy, Grecja, Armenja, Mezopotamja, Persja, Szkocja, Rumunja Zachodnia, Rosja Wschodnia, Daleki Wschód.

Sydow-Wagners Methodischer Schulatlas, 17 poprawione i uzupełnione wydanie, 47 tablic z 63 głównymi i 51 pobocznymi mapkami, Gotha, Perthes 1923.

The Millionth Map of Hispanic America. Wydaje: The American Geographical Society, New-York. Mapa obejmie w stu arkuszach obszar od Rio-Grande do Cape Horn'u. Wydawnictwo obliczone na lat siedm. Ukazał się pierwszy arkusz.

Tutein Nolthenius A. B., Étude géologique des environs de Vallorbe (Mapa geolog. Szwajcarii), Berno 1921, V + 119 str., 4°.

Hydrografja. (*Hydrographie*).

Böhnecke G., Salzgehalt und Strömungen der Nordsee, Berlin, Mittler u. Sohn 1922, 34 str., 2 ryc.

Halbfass W., Grundzüge einer vergleichenden Seenkunde, Berlin, Gebr. Borntraeger 1923, 354 str., 110 ryc.

Merz A. und Wüst G., Die atlantische Vertikalzirkulation, Z. Ges. Erdk. 1923, z. 3—4, str. 132—147.

Schott Gerhard prof. dr., Die ozeanographischen Ergebnisse der „Deutschland“ Expedition 1911/12, Pet. Mit. z. 1/2 1923, str. 25—29.

Schulz B., Hydrographische Beobachtungen insbesondere über die Kohlensäure in der Nord- und Ostsee im Sommer 1921, (aus dem Archiv der Deutschen Seewarte XI Jahrg. 1921), Hamburg 1922, 44 str.

Morfologja (*Morphologie*).

Grund A., Das Karstphänomen, Berlin, Gebr. Borntraeger 1923.

Kraus E. prof. dr., Die Bodenkunde als Methode in der Morphologie, Pet. Mit., z. 1/2, 1923, str. 1—6.

Soergel W., Die Ursachen der diluvialen Aufschotterung und Erosion, Berlin, Gebr. Borntraeger 1921. Recenzja: G. Z., z. 2, 1923, str. 145 (Schmitthenner), 74 str.

Wahnschaffe F., Grosse cratische Blöcke im norddeutschen Flachlande, Berlin, Gebr. Borntraeger 1923.

Pia Jul., Untersuchungen über die Tektonik der Lessinischen Alpen und über die Verwendung statistischer Methoden in der Tektonik. Denkschriften der naturhistor. Museums in Wien, Lipsk—Wieden, Deuticke 1923.

Z powodu braku miejsca, literatura obca, odnosząca się do Klimatologii, Biogeografii, Antropogeografii, Geografii ekonomicznej, Geografii politycznej, Historji geografji, Metodologii geograficznej, Geografii regionalnej, Europy, Azji, Afryki, Ameryki, Australji i Mórz, podana będzie w numerze następnym.

Przegląd czasopism:

Geographischer Anzeiger, wydaje prof. dr. H. Haack z komitetem red., Gotha 1923, z. 1/2, 3/4, 5/6.

Treść: Haack H. dr., Zur Hundertjahrausgabe von Stiellers Handatlas; Fritzsche K. dr., Staatsbürgerkunde im Erdkundeunterricht; Brandt B. dr., Die geographischen Grundlagen der Kultur Frankreichs; Knötel P. dr., Oberschlesien; Olbricht K. dr., Die mittelschlesische Landschaft; Sorg W. dr., Die Oberstrombauten bei Breslau; Thom R. dr., Neuere Geographie u. ihre Bedeutung für die Erziehung; Lautensach H. dr., Entwurf eines Einheitslehrplanes für den erdkundlichen Unterricht der deutschen höheren Lehranstalten für die männliche Jugend; Heydrich M. dr., Völkerkunde im Geographieunterricht; Beutler B. dr., Rassenkunde im Geographieunterricht; Martin E. dr., Beiträge zur Morphologie des Frankenwaldes; Muris O. dr., Die Ausstellung des erdkundlichen Arbeitsunterrichtes in der Staatlichen Hauptstelle für den naturwissenschaftlichen Unterricht zu Berlin; Lehmann F. W. dr., Schulausflüge eines alten Geographen; Keyser E. dr., Siedlungsgeographie u. Siedlungsgeschichte.

Geographische Zeitschrift, wydaje prof. dr. A. Hettner, Lipsk 1923, z. 1, 2.

Treść: Tuckermann W. dr., Der politische u. wirtschaftliche Kampf um die Rheinlande; Solch J. dr., Vererbte u. neue politische Reibungsflächen im südlichen Mittel-Europa; Hettner A. dr., Methodische Zeit- u. Streitfragen; Dix A., Die atlantische Blickrichtung Europas; Rohrman A. dr., Zum geogr. Unterricht an den höheren Schulen; Träumer H. dr., Regenverteilung, Pflanzendecke und Besiedelung des Berglandes von Guayana; Schmitthenner H. dr., Die Reutbergwirtschaft in Deutschland; Wegner R. dr., Klimaprovinzen von Deutschland; Gerbing W. dr., Die internationale geographische Union.

Kartographische u. Schulgeographische Zeitschrift, wydaje Dr. K. Peucker, Wiedeń 1922, z. 8—10.

Treść: Degner dr., Die finnisch-russische Grenzexpedition; M. J. dr., Zur kartographischen Darstellung der Nationalitätenverteilung; Nowack E. dr., Die derzeitigen Verkehrsverhältnisse Albanien und das Projekt einer Transbalkanbahn.

Miesięcznik Statystyczny, t. V, z. 6, 1922, Krzywicki Ludwik, Rozbiór krytyczny wyników spisu 168 str. 4 mapy. t. V, z. 12, 1922 — zawiera:

Janiszowski Tad., Handel zagraniczny Polski w I półroczu 1922; Schmidt Wact., Geneza prywatnej rosyjskiej własności ziemskiej w guberniach wileńskiej, grodzieńskiej i mińskiej, ponadto zwykła treść każdego zeszytu.

t. VI, z. 3, 1923:

Piekalkiewicz Jan, Prace i zadania Międzynarodowego Instytutu Statystycznego w dziedzinie statystyki skarbowej.

Petermanns Mitteilungen, wydaje prof. dr. P. Langhans, Gotha 1923, z. 1/2.

Treść: Kraus E. dr., Die Bodenkunde als Methode in der Morphologie; Haack H. dr., Die Hundertjahrausgabe von Stiellers Handatlas; Hammer L. dr., Entwürfe für eine Karte des Nordpazifischen Oceans; Mecking I. dr., Die West-Ost Richtung der Bauernhäuser im westlichen Schleswig-Holstein; Passarge S. dr., Ist der Trockenschutt der Puna eine Jetztzeitform? Schott G. dr., Die ozeanographischen Ergebnisse der „Deutschland“ — Expedition 1911.12 i t. d.

Polski Przegląd Kartograficzny, The Polish Cartographical Review, La Revue Cartographique Polonaise, kwartalnik pod redakcją, prof. dra E. Romera, Lwów 1923, Nr. 2.

O atlasie historycznym Polski, Kartografia wojskowa w Czechosłowacji, Mapy Europy całej i Rosji, Mapy Polski ogólne, Mapy etnograficzne, Mapy geologiczne i gornicze, Mapy komunikacyjne, Literatura, Słowniki geograficzne, Korespondencja.

Statystyka Pracy, Rocznik II, z. 3, 1923, Warszawa, Główny Urząd Statystyczny.

Wiadomości Meteorologiczne, z. 3, 4, 5, Warszawa 1923.

Treść: Gorczyński Wład., O typie klimatycznym Polski, Przebieg pogody: luty (3), marzec (4) i kwiecień (5 z.), Tablice temperatur średnich i skrajnych: j. w., Wysokości opadów i liczby dni z opadem: j. w., Korespondencja P. I. M., Bibliografia, Mapa opadów za luty (3 z.), marzec (4 z.), kwiecień (5 z.).

Ziemia, miesięcznik P. T. K., Warszawa 1923, z. 4, 5, 6.

Treść: Taszycki W., Nad Sprewę, w Łużyckie strony; Orłowicz M. dr., Domy wycieczkowe w Polsce; Chętnik A., Oparcie pracy krajoznawczej na szerokich podstawach ludowych; Dr. Nałęcz-Dobrowolski, Uosobienie śmierci w wierze ludu polskiego; Emilia Sukertowa, Korzkiew; St. Richter, Projekt rezerwatu w dolinie Prądnika; Semkowicz Wład., Kraków; Smoleński Jerzy, Krajobraz okolic Krakowa; Goetel Walery, Geologiczny rozwój Ziemi krakowskiej; Szafer Wład., O młodszych florach kopalnych Ziemi krakowskiej w związku z historją człowieka; Hoyer H., Zwierzęta kopalne okolic Krakowa; Zurowski Józef, Kraków i jego okolice w czasach przedhistorycznych; Dobrzycki Jerzy, Odkrycia i wykopaliska na Wawelu; Grodecki Roman, Kraków za Piastów; Lepszy Leonard, Pogląd na krakowską sztukę; Muczkowski Józef, Architektura Krakowa; Bystron J. Stan., Rozwój wielkomijski Krakowa; Udziela Seweryn, Krakowiacy.

Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin, wydaje prof. dr. W. Behrmann, Berlin 1923, z. 1—2, 3—4.

Treść: Maack R., Der Brandberg; Jaeger Fritz, Die Grundzüge der Oberflächengestalt von Südwestafrika; Nowack E., Reisebericht aus Albanien; Knoche Walther, Ueber die nördliche Waldgrenze in Chile; Siewke Th., Zur Geschichte der preussischen Messtischblätter; Behrmann W., Erläuterung zu den drei Karten „Der Sepill (Kaiserin-Augusta Fluss) u. sein Stromgebiet“ im Maasstab 1:250.000; Krebs N., Natur- und Kulturlandschaft; Brückner E., Alte Züge im Landschaftsbild der Ostalpen; Kaehne K., Beiträge zur physischen Geographie des Urmia-Beckens; Merz A. u. Wüst G., Die atlantische Vertikalzirkulation. — Ponadto liczne recenzje i sprawozdania z ekspedycyjnaukowych.

E R R A T A.

Upraszamy P. T. Czytelników o sprostowanie następujących niedokładności w zeszytcie III i IV:

zamiast: „Sekcji Geogr.“ powinno być: „Zarządu Łódzkiego Koła T.N.S.W. i S. str. 53 wiersz 2 od dołu.

zamiast: W Instytucie: 77 powinno być: na geografii 7 str. 54 wiersz 6 od góry
 „ Simon „ „ dr. Simm „ 68 „ 5 „ „

Nakładem Księgarni Geograficznej „ORBIS“, Kraków-Dębniki, Barska 41. Odbito w Drukarni Polskiej Franciszka Zemanka w Krakowie, Retoryka 10.